

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Liber secundus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

1 Non habeo danique nauci Marsum augurem,
 Non vicinos haruspices non de circo astrologos,
 Non Iliacas conj. flores, non interpretes formisum.
 2 Non enim sunt is aut scientia, aut arte divini,
 Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli.
 Aut insanes, aut insani, aut quibus egestas imperat,
 Qui sibi somniam non sapunt alteri monstrari viam:
 Quibus divitiis de pollicentur, ab iis drachmam ipse petunt.

De his divitiis sibi deducant drachmam, reddant cetera.
 Atque hæc quidem Ennius, qui paucis ante ve: sibus esse
 dens cenlet, sed eos non curate opinatur, quid ag: t huma-
 num genus. Ego autem, qui & curate arbitror, & monere
 etiam ac multa prædicere, levitate, vanitate, malitia 3 ex-
 clusa, divinationem probo. Quæ cum dixisset Quintus,
 Præclare tu quidem, inquam, paratus,
 Desunt pauca quadam.

1. Nihil habet deus que necet.) Sic quidem omnes eod. sed nostri m. f.
 placet, non ab eodem facti.
 2. Non enim sunt is aut. Græc.) Golielmio verus iste habebatur non

versus, sed interlocutio quini.
 3. Exclusa div. matiam.) Pall. omnes ut & vulgati à Victorio, unde
 iam div. matiam, quod forte revocandum.

M. TULLII CICERONIS
 DE
 DIVINATIONE
 LIBER SECVNDVS.
 SYNOPSIS.

Divinationem nullam sumi ex animalium extis, è fulguribus, ostentis, auspiciis, sortibus, vaticiniis furentium, somniis.

M. CICERO. Q. CICERO.

QUÆRENTI mihi, multumque & diu cogitanti,
 quam te possem prodesse quàm plurimis, ne
 quando intermitterem consulere reip. null: major
 occurbat, quàm si optimarum artium vias
 traderem meis civibus: quod compluribus
 jam libris me arbitror consecutū. Nam & cohortati sumus,
 ut maxime potuimus, ad philosophiæ studium eo libro qui est
 inscriptus Hortensius. & quod genus philosophandi mini-
 me arrogant, maximeque & constans, & elegans arbitra-
 remur quatuor Academicis libris ostendimus. Cumque fun-
 damentum esset philosophiæ positum in finibus bonorum,
 & malorum, per purgatum est is locus à nobis quinque libris,
 ut, qui à quoque & quid contra quemque philosophorum
 diceretur, intelligi posset. Totidem subsecuti libri Tuscu-
 lanarum disputationum, res ad beatè vivendum maxime ne-
 cessarias afferunt primus enim est de continentia
 morte: secundus de tolerando dolore: de ægritudine leni-
 enda tertius: quartus de reliquis animi perturbationibus:
 quintus eum locum complexus est, qui totam philosophi-
 am maxime illustrat. docet enim, ad beatè vivendum virtutes
 seipsa esse continentiam. Quibus rebus editis, tres libri perse-
 cti sunt de natura deorum: in quibus omnis ejus loci que
 hinc connotetur, quæ ut plene esset cumulateque perfecta, de
 divinatione ingressi sumus his libris scribere quibus (ut est
 in animo) de fato si ad junxerimus, erit abundè satisfactum
 toti huic quaestioni. Atque his libris annumerandi sunt sex
 de Rep. quos tunc scripsimus, cum gubernacula reip. tene-
 bimus. magnus locus philosophiæque proprius à Platone,
 Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia
 tractatus uberrime. Nam quid ego de Consolatione dicam?
 que mihi quidem ipsi sanè aliquantum miederet. ceteris
 item multum illam profuturam puto. Interjectus est eti-
 am super libris, quem ad nostrum Atticum de Senectute
 scripsimus. In primisque, quoniam philosophia vir bonus efficiat,
 & formis, Cato noster in horum librorum numero ponendus
 est. Cumque Aristoteles, itemque Theophrastus, excel-
 lentes viri cum subtilitate, tum copia, cum philosophia
 dicendi etiam præcepta conjunxerint, nostri quoque orato-
 ri libri in eandem numerum referendi videntur. ita tres
 erunt de Oratore: quartus, Brutus: quintus, Orator. Ad
 hæc hæcerant, ad reliqua 2 alacri tendebamus animo. sic
 parati, ut, nisi quæ causa gravior obtinisset, nullum philo-

sophiæ locum esse pateremur, qui non Latinis literis illu-
 stratus pateret. QVOD ENIM MONUS REIP AFFERRE
 MAIUS, MELIUSVE POSSUMUS, QUAM SI DOCEMUS,
 ATQUE ERUDI MUS IUVENTUTEM? his præsertim mori-
 bus, atque temporibus: quibus ita prolapsa est, ut omnium
 apud refrenanda, ac coercenda sit. Nec verò id effici posse
 confido, quod ne postulandum quidem est, ut omnes ado-
 lescentes se ad hæc studia convertant pauci usnam: quorum
 tamen in reip. latè patere poterit industria. Equidem ex his
 etiam fructum capio laboris mei qui jam ætate provecti in
 nostris libris a quiescunt: quorum studio legendi meum scri-
 bendi studium vehementius indies incitatur: quos quidem
 plures, quàm te rebar, esse cognovi. Magnificum illud etiam,
 Romanisque hominibus gloriosum, ut Græcis de philoso-
 phia litteris non egeant. Quod assequar profectò si institu-
 ta perfecero. Ac mihi quidem explicandæ philosophiæ
 causam attulit gravis casus civitatis, cum in armis civilibus,
 nec tueri meo more temp. nec nihil agere poteram; nec quid
 potius, quod quidem me dignum esset, agerem, reperie-
 bam. Dabunt igitur mihi veniam mei cives, vel gratiam
 potius habebunt, quod, cum esset in unius potestate resp.
 neque ego me abdidis, neque deserui, neque affixi, neque ita
 gesti, quasi homini aut temporibus iratus: neque ita portò aut
 adularis, aut admiratus fortunam sum alterius, ut me mei
 poeniteret id idem ipsum à Platone philosophiæque didi-
 cetam, NATURALEIS ESSE QUASDAM CONVERSIONE
 RUM PUBLICARUM, ut ea tum à principibus teneren-
 tur, tum à populis, aliquando à singulis. Quod cum ac-
 cidisset nostræ reip. tum pristinis orbi muneribus hæc
 studia renovare cepimus, ut & animus molestis hæc po-
 tissimum releveretur, & prodessemus civibus nostris qua-
 re cumque possemus. In libris enim sententiam dicebam, ut
 concionabamur, philosophiam nobis pro reipub. procura-
 tione subdituram putabamus. Nunc, quoniam de republica
 consulti cepti sumus, tribuenda est opera reipub. vel om-
 nis potius in ea cogitatio, & cura ponenda: tantum huic
 studio relinquendum, quantum vacabit à publico officio & mu-
 nere. Sed hæc aliis pluribus; nunc ad institutam dispu-
 tationem revertamur. Nam cum de divinatione Quintus
 frater ea disseruisset, quæ superiore libro scripta sunt, sa-
 tisque ambulatum videretur, tum in bibliotheca, quæ in
 Lyceo est, assedimus. Atque ego, Accuratè tu quidem,
 inquam,

1. Nihil habet deus que necet.) Vocabulum liber addidimus, secun-
 dum & editionem Victorii, supra enim idem volentibus scri-
 ptum, nullam illam profuturam: cum pronomen id abesset vulgo pu-

blicat.
 2. Alacri tendebamus.) Iam S. Victoris & Pall. quatuor unaque editio
 Victorio publicatæ aliis, etc.

inquam Quinte. & Stoicæ Stoicorum sententiam defendi
 sti: quodque me maximè delectat, plurimis nostris exem-
 plis usus es, & tuis quidem claris & illustribus. Dicendum
 est mihi igitur ad ea, quæ sunt à te dicta sed ita, nihil ut affir-
 memo, quæcunq; nescia, dubitans plerumque & mihi ipse diffi-
 dens si eam aliquid certi haberem, quod dicerem; ego ip-
 se divinarem, qui esse divinationem nego. Etepm me mo-
 vet illud, quod in primis Carneades quærere solebat, qua-
 rumnam rerum divinatio esset: earumne quæ sensibus per-
 ciperentur? At eas quidem cernimus, audimus, gustamus,
 olfacimus, tangimus, Numquid ergo in iis rebus est, quod
 provisione, aut permotione mentis magis, quam natura ip-
 sa sentimus? aut nescio qui ille divinus, si oculis ea prus
 sit, ut Tiresias fuit, possit, quæ alba sint, quæ nigra, dicere?
 aut, si surdus sit, varietates vocum, aut modos noscere? Ad
 nullam igitur earum rerum, quæ sensu accipiuntur, divinatio
 adhibetur. Atque ne in iis quidem rebus, quæ arte tractan-
 tur, divinatione opus est. Etenim ad ægros non vates, aut
 haruolos, sed medicos solentur adducere. Nec verò, qui fidi-
 bios, aut tibis uti volunt, ad haruspiciibus accipiunt earum
 divinacionem, sed à medicis. Eadem in literis ratio est,
 reliquisq; rebus, quarum est disciplina. Num centes eos,
 qui divinare dicuntur posse respondere, sol majorum, quam ter-
 ra sit, an tantus, quantum videtur: lunaq; tuo lumine, an
 solis, utatur? sol, luna, quæa motum habent? quem quin-
 que stellæ, quæ errare dicuntur? nec hæc, qui divini habentur,
 profidentur se esse dicturos: nec eorum, quæ in geomet-
 ria describuntur, quæ vera, quæ falsa sint, sunt enim ea mathe-
 maticorum, non haruolorum. De illis verò rebus, quæ in
 philosophia versantur, numquid est, quod quisquam divi-
 norum aut respondere soleat, aut consuli, quid bonum sit, quid
 malum, quid neutrum? sunt enim hæc propria philosopho-
 rum. Quid de officio? num quis haruspiciem consuluit,
 quemadmodum sit cum parentibus, cum fratribus, cum amicis
 vivendum? quemadmodum utendum pecunia? quemad-
 modum honore? quemadmodum imperio? ad sapientis
 hæc, non ad divinos referri solent. Quid? quæ à diis dicitur
 aut physicis tractantur, num quis eorum divinare potest,
 ut utrum mundus sit, an plures? quæ sint initia rerum, ex qui-
 bus nascuntur omnia? physicorum est ista prudentia. Quomodo,
 aut mentem, quem *ψυδδωπος* vocant, diffusivas?
 aut quemadmodum sortis ventitas? quem si necesse sit Lati-
 no verbo liceat *acerualem* appellare: sed nihil opus est: ut
 enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum, sic
 sortites satis Latino sermone tritus est. Ergo hæc quoque
 dialectici dicunt, non divini. Quid? cum quæritur, qui
 sit optimus resp. status, quæ leges, qui mores, aut utiles,
 aut inutiles, haruspicesne? ex Etruria arcessentur, an
 principes statuent, & delecti viri, periti rerum civilium?
 Quod si nec earum rerum, quæ subjectæ sensibus sunt,
 ulla divinatio est: nec earum, quæ artibus continentur,
 nec earum, quæ in philosophia differantur: nec earum,
 quæ in rep. versantur: quarum rerum sit, nihil prorsus
 intelligi, nam aut omnium debet esse, aut aliqua ei ma-
 teria danda est, in qua versari possit, sed nec omnium
 divinatio est, ut ratio docuit: nec locus, nec materia in-
 venit, cui divinationem præficere possimus, vide igitur

tor, ne nulla sit divinatio. 4 Est quidem Græcus vulgaris in
 hanc sententiam verus:

Bona quæ coniecter, 3 vatem hunc perhibebo optimum.
 Num igitur, aut quæ tempestas impendat, vates melius
 coniectet, quam gubernator: aut morbi naturam acutius,
 quam medicus: aut belli administrationem prudentibus,
 quam imperator, coniectura adquiretur? sed animadverti,
 Quinte, te cautè & ab iis coniecturis, quæ habentur, artem,
 atq; prudentiam, & ab iis rebus, quæ sensibus aut artibus
 perciperentur, abducere divinationem; eamque ita defini-
 re, DIVINATIONEM, esse earum rerum prædictionem, & præsen-
 sionem, quæ essent fortuita. Primum eodem revolveris, nam &
 medicus & gubernatoris, & imperatoris præsentio est re-
 rum fortuitarum. Num igitur aut haruspices, aut augur, aut
 vates quis, aut somnians melius conjecerit, aut è morbo
 evaluum ægrotum, aut è periculo navem, aut ex insidiis
 exercitum; quam medicus quam gubernator, quam impe-
 rator? Atqui ne illa quidem divinantis esse dicebas; ven-
 tos aut imbreis impendentes quibusdam præsentis efig-
 nis, in quo nostra quædam Aratea meminerit à te pronun-
 tiata sunt, et hæc ipsa fortuita sunt, plerumque, enim, non
 semper eveniunt. Quæ est igitur, aut ubi versatur fortuitarum
 rerum præsentio, quam divinationem vocas? quæ enim
 præsentiri aut arte, aut ratione aut usu, aut coniectura pos-
 sunt, ea non divinis tribuenda putas, sed peritis. Ita relin-
 quitur, ut ea fortuna divinari possint, quæ nulla nec arte,
 nec sapientia providi possunt: ut, in quis M. Marcellum
 illum, qui ter consul fuit, multis annis ante dixisset naufragio
 esse periturum, divinasset profecto nulli, enim arte alia
 id nec sapientia scire potuisset. Talium ergo rerum, quæ in
 fortuna pistis sunt præsentio, divinario est. Potestne igitur e-
 rum, quæ nobis habent rationem, quæ futuræ sunt, ulla esse
 præsentio? quid est enim aliud fors, quid fortuna, quid casus
 quid eventus, nisi cum sic aliquid, accidit, sic evenit, ut
 vel non cadere, atq; evenire, vel aliter cadere, atq; evenire,
 potuerit? quo modo ergo id, quod temere fit, casu, & 7
 volubilitate fortuna, præsentiri, & prædici potest? Medicus
 morbum in gravescens ratione providet, insidias impe-
 rator, tempestates gubernator, & tamen hi ipsi, qui salvantur,
 qui nihil sine certa ratione opinantur, ut agricola cum flo-
 rem oleæ videt, bacam quoq; le visum putat, non sine rati-
 one ille quidem, sed nonnumquam tamen fallitur. Quod
 si falluntur ii, qui nihil sine aliqua probabili coniectura ac
 ratione dicunt; quid existimandum est de coniectura eor-
 um, qui extis, aut avibus, aut ostentis, aut oraculis, aut
 somniis futura præsentunt? Nondum dico, quàm hæc
 signa nulla sint, solum jecoris, corvi, cantus, volatus aquilæ,
 stellæ trajectio, voces furentium, torres, somnia: de qui-
 bus singulis dicam suo loco: nunc de universis. Qui potest
 provideri, quidquam futurum esse, quod neque causam
 habet ullam, neque notam, cur futurum sit? solis defectio-
 nes, itemque lunæ, prædicuntur in multos annos ab his, qui
 siderum cursum & motus numeris persequuntur, ea enim
 prædicunt, quæ natura necessitas perfectura est. Videntur
 constantissimo motu luna, quando illa è regione solis facta
 incurrat in umbram terræ, quæ est meta noctis, ut eam
 oblectari non esse sit: quandoq; eadem luna subjecta atque

oppo-

1. Eadem in litteris ratio est, reliquæque rebus quarum est disciplina. Man-
 nifestè hic litteræ ponuntur pro numeris. Sic Terent. Enochio; hoc
 periculum in litteris fac in palæstra, &c. Per litteras omnino intel-
 genda mathematicos, quæ *γινώσκεις* vocant G. H. J. V. S. p. 11.
 2. Quomodo autem mentem. Sic editio V. Horii & Pith. & Pal. sec.
 nam pr. aut mentem, certe autem non mentem, quart. aut non mentem.
 vulgat. quomodo autem mentem.
 3. Ex Etruria arcessentur. Haud aliter Pall. quatuor, Pith. S. Victoris,
 ad hoc quoque V. Horii: al. & arcessentur.
 4. Est qui dam Græcæ vulgaris in hanc sententiam. Sic meliores Pal-
 laoni, eodèque Victoris, nam. et. & quart. non habent illud Græcæ,
 abestque eodè S. Victoris, ac Pithæarus desinitur illo vulgaris, le-

ctio communis, Est quidem Gr. vulg. &c.
 5. Vatem hunc perhibebo optimum. Est à Victorianis, item S. V. & Pith.
 Pall. vatem, nam secundum perhibebo, vulgata, perhibebo opti-
 mum.
 6. Vel non cadere acque evenire. Pall. meliores hos est. pr. & sec. ni-
 hil horum habent, nec è agnoscunt membranz Pithæi, equidem vel
 ea, propter suspensa nihil sunt.
 7. Volubilitate fortuna. Liber S. Victoris, volubilitate, quod mutat in
 mobilitate Gallicimus, sed malim alterum, firmatum omnibus Pal-
 laonis.
 8. Siderum cursum & motum. Ira solum Pithæanus, quippe Pall. qua-
 tuor, eodè S. Victoris, editioque Victoris non agnoscunt illud cur-
 sum &c.

opposita soli, nostris oculis ejus lumen obscurat: quo in signo quæque errantium stellarum, quoque tempore futura sit, qui exortus quoque die signi alicujus, aut qui occasus futurus sit. hæc qui ante dicunt, quam rationem sequantur, vides. 1. Quæ futurarum inventurum, aut hereditatem venturam dicunt, quid sequuntur? aut in qua rerum natura venturam dicunt? à quod si hæc etiam quæ sunt ejusdem generis, habent aliquam talem necessitatem, quid est tandem, quod casu fieri, aut forte fortuna putemus? nihil enim est tam contrarium rationi, & constanti, quam fortuna: ut mihi ne in deum quidem cadere videatur, ut sciat, quid casu, & fortuito futurum sit. Si enim scit, certe illud eveniet. Sin certe eveniet, nulla fortuna est, est autem fortuna, rerum igitur fortuitarum nulla est presentio. Aut si negas esse fortunam, & omnia, quæ fiunt, quæque futura sunt, ex omni æternitate definita dicis esse fatalia: muta definitionem divinationis quam dicebas presentionem esse rerum fortuitarum. Si enim nihil fieri potest, nihil accideret, nihil evenire, nisi quod ab omni æternitate certum fuerit: est futurum ratio tempore: quæ potest esse fortuna? quæ sublata, qui locus est divinationis? quæ à te fortuitarum rerum est dicta presentio, quamquam dicebas, omnia, quæ fiunt, futuræ esse, fatalia continere. Ante sanè & plenum superstitionis fati nomen ipsum, sed tamen apud Stoicos de isto fato multa dicuntur, de quo alius: nunquid necesse est. Si omnia fato: quid mihi divinatio prodest? quod enim is, qui divinatio, prædicat, id verò futurum est: ut ne illud quidem sciam quale sit, quod? Dejotarum, necessarium nostrum, ex itinere aquila revocavit, qui nisi revertisset, in eo conclavi ei cubandam fuisset, quod proxima nocte corrui; ruina igitur oppressus esset. At id nunc si fatum fuerat, effugisset: nec si non fuerat, in eum casum incidisset. Quid ergo adjuvat divinatio? aut quid est, quod me moveant aut fortes, aut extra à tur illa prædicatione? si enim fatum fuit, classeis populi Rom. bello Punico primo, alteram naufragio, alteram à Pœnis depressam interire: etiam si tripudium solistimum palli fecissent, L. Junio, & P. Clodio consulibus, classis tamen interirent. Sin, cum auspiciis obtemperatum esset, interirent classes non fuerunt, non interierunt fato, vultus autem omnia fato, nulla igitur est divinatio. Quod si fatum fuit bello Punico secundo exercitum populi Rom. ad lacum Turanum interire: si enim id mutari potuit, si Flaminiæ consalitis signis, iisque auspiciis quibus pugnare prohibebatur, parvisset: certe potuit. Aut igitur non fato interire exercitus: mutari enim fata non possunt: aut si fato; quod certe vobis ita dicendum est: etiam si obtemperasset auspiciis, idem eventum fuisset. Vbi est igitur divinatio ista Stoicorum? quæ, si fato omnia fiat, nihil nos admonere potest, ne cautores simus. quoque enim modo nos gesserimus, fiet tamen illud, quod futurum est, sin autem id potest fieri, nullum est fatum, ita ne divinatio quidem, quod omnia ea rerum futurarum est. Nihil autem est pro certo futurum, quod potest aliqua prociatione accidere ne fiat. Atque ego ne visum quædam arbitror esse nobis futurarum rerum presentiam. Quæ enim vita fuisset Piramo, si ab adolescentia scisset quos eventus senectutis esset habiturus? Abeamus à fabulis propiora videamus. Clarissimorum hominum nostræ civitatis gravissimos exitus in Consolatione collegimus. Quæ igitur? ut omittamus superstitioses, M. Tullio Cæsarum putas utile fuisse, tum, cum maximis opibus, fortuna

nisque florebat, scire, sibi, interfecto Publio filio, exercitumque delicto, trans Euphratem cum ignominia, & dedecore esse pereandum? An Cn. Pompejum censet, tribus suis consolatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria lætaturum fuisse, si scisset se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri, amisso exercitu: post mortem vero ea consecuturam, quæ sine lacrymis non possumus dicere? Quid verò Cæsarem putamus? si divinasset fore, ut in eo senatu, quem majore ex parte ipse cooptasset, & in curia Pompejana, ante ipsius Pompeji simulacrum, tot centurionibus suis insperantibus, à nobilissimis civibus, partim etiam à se omnibus rebus ornati, trucidatus ita jaceret, ut ad ejus corpus non modò amicorum, sed ne servorum quidem quisquam accederet; quo cruciatu animi vitam acturum fuisset? Certe igitur ignoratio futurorum malorum, utilior est, quam scientia. Nam illud quidem dici, præsertim à Stoicis, nullo modo potest: NON ISSER ad arma Pompejus: non transisset Crassus Euphratem, non suscepisset bellum civile Cæsar, non igitur fatales exitus habuerunt, vultus autem evenire omnia fato, nihil ergo illis profuisset divinare: atque etiam omnem fructum vitæ superioris perdidissent, quid enim posset iis esse latum, exitus suos cogitantibus? Ita, quoquod se vererit Stoici, jaceat necesse est omnis eorum solertia. Si enim id, quod eventurum est, vel hoc modo, vel illo potest evenire: fortuna valet plurimum. Quæ autem fortuita sunt, certa esse non possunt. Sin autem certum est, quid quæque de se, quoque tempore futurum sit: quid est quod me adjuvent haruspices, cum res tristissimas potendi dixerint? Addunt ad extremum, omnia levius casura, rebus divinis procurari. Si enim nihil sit extra fatum, nihil levius re divina potest. Hoc sentit Homerus, cum querentem Jovem inducit, quod Sarpedonem filium à morte contra fatum eripere non posset. Hoc idem significat Græcus ille in eam sententiam versus:

Quod fore paratum est, ad summum exasperat Jovem.
Totum omnino fatum etiam Atellanio veru jure mihi esse irritum videtur, sed in rebus tam severis non est jocandi locus. Concludatur igitur ratio, si enim provideri nihil potest futurum esse eorum, quæ casu fiunt, quia esse certa non possunt: divinatio nulla est. Sin autem idcirco possunt provideri, quia certa sunt, & fatalia: rursus divinatio nulla est, eam enim tu fortuitarum rerum esse dicebas. Sed hæc fuerit nobis tanquam levium armatura, prima orationis excussio: nunc comminus agamus, experiamurque, si possumus contra commovere disputationis tuæ. Duo enim genera divinationis esse dicebas, unum artificiosum, alterum naturale. artificiosum consistere partim ex conjectura, partim ex observatione diuturna: naturale, quod animus attraheret, aut exciperet extrinsecus ex divinitate, unde omnes animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus. Artificiosa divinationis illa, ferè genera ponebas, extispicium, eorumque, qui ex fulguribus, ostentisque prædicerent, tum augurum, eorumque, qui signis, aut omnibus uterentur, omneque genus conjecturæ in hoc ferè genere ponebas. Illud autem naturale, aut conculatione menti edi, & quasi fundi videbatur, aut animo, per formam sensibus, & curis vacuo, provideri. Duxisti autem divinationem omnem à tribus rebus à deo à fato, à natura. Sed tamen cum explicare nihil posses, pugnasti commentitiorum exemplorum mirifica copia. De quo primum hoc licet dicere, hoc ego philosophi non arbitror, vestibus uti, qui aut casu veri, aut malitia

1. Quæ futurarum inventurum, Subintelligi, alterius, vel aliquem, inquit Grotius, ut Lambinus quamvis libris omnibus reclamantibus reponeatur inventurum.

2. Quæ futurarum que sunt ejusdem generis. Est ab editione Victorii, alibi etiam & Pall. & Grot. etiam vulgatur passim, quæ si est quæ futurarum hominibus.

3. Divinationem necessarium nostrum. Non aliter Pall. quæ duos, Pich. S. Victorii requæ à Victorio alibi famulatum nostrum, cur oblecto?

4. Anale prædicitis? Pal. pr. & Pich. in nos dicit non male, nam dicit, et Apollinis vacuum oraculorumque, sic supra lib. I. cap. 40. fu-

ra dicebant, & cap. sequenti: conjectura quæ esset futura dicebat. Grotius lib. I.

5. Non id videri potuit. Vulgata scripura mutari, sed algerum hæreticam Pall. in Pich. in edit. Victorii.

6. In curia Pompejana. Lectio communis Pompejana, sed prior est in omnibus Pall.

7. Nihil levius re divina potest, quod est in Pichæano, vulgata, nihil levius de re divina potest.

malitia falsi, fictique esse possunt. Argumentis, & rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere, non eventis, his præsertim, quibus mihi liceat non credere. Ut ordiar ab haruspicina, quam ego resp. causa, communisque religionis, colendam censeo: sed soli sumus: licet verum exquirere sine invidia, mihi præsertim de plerisque dubitanti inspiciamur, si placet, exta primum. Persuaderi igitur cuiquam potest ea, quæ significari dicuntur extis, cognita esse ab haruspibus observatione diuturna? quam diuturna ista fuit? aut quam longinquo tempore obiterari potuit: aut quo modo est collata inter ipsos, quæ pars inimicis, quæ pars famularum esset: quod fissum, periculum: quod commodum aliquod ostenderet? an hæc inter se haruspices Etrusci, Elii, Ægyptii. Pæni contulerant? At id præterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem potest. alios enim alio more videmus exta interpretari, nec esse unam omnium disciplinam. Et certè, si est in extis aliqua vis, quæ declarat futura, necesse est, eam aut cum rerum natura esse conjunctam, aut conformari quodam modo numini deorum. Atqui divina cum rerum natura tanta, tanque præclara in omneis partibus, motusque diffusa, quid habere potest commune? non dicam vilitatem fel. (sunt enim, qui vel arguissimum hæc exta esse dicant) sed tauri optimi jecur, aut cor, aut pulmo, quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit? Democritus tamen non incitè nugatur ut physicus: quo genere nihil arrogantius.

Quod est ante pedes nemo spectat: cali scrutantur plagas.

Verum istamen habitu extorum, & colore declarari censeo, hoc duntaxat: pabuli genus, & earum rerum, quas teræ proceat, vel ubertatem, vel tenuitatem: salubritatem etiam, aut pestilentiam: extis significari putat. O mortalem beatum! cui certò scio ludum numquam defuisse. Huncce hominem tantis delectatum esse nugis, ut non videret, tum futurum id verisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se, coloremque converterent? sed si eadem hora alix pecudis jecur nitidum, atque plenum est, alia horridum, & exile: quid est quod declarari possit habitu extorum, & colore? an hoc ejusdem modi est, quale Phœrecydeum illud quod est à te dictum? qui cum aquam vidisset ex puteo hausitam, terræ motum dixit futurum. Varum, credo, impudenter, quod cum factus esset motus, dicere audent, quæ vis id effecerit. etiamne futurum esse, a quæ jugis colore præsentunt? multa istiusmodi dicuntur in *scholis*: sed credere omnia vide ne non sit necesse. Verum sint sanè ista Democritea vera, quando ea nos extis exquirimus? aut quando aliquid ejusmodi ab haruspice, inspectis extis, audivimus ab aqua, aut ab igni pericula monent: tum hereditates, tum damna denuntiant: fissum familiare, & vitale tractant: caput jecoris ex omni parte diligentissimè considerant: si verò id non est inventum, nihil putant accidere potuisse tristius. Hæc observari certè non potuerunt, ut supra docui. sunt igitur *res inventa*, non *vestigatæ*, si est ars nulla rerum incognitarum. Cum rerum autem natura quam cognationem habent? quæ ut uno consensu juncta sit, & continens, quod video placuisse Physicis, etique maximè, qui omne, quod esset, unum esse dixerunt: quid habere mundus potest cum thesauri inventionem conjunctum? si enim extis, pecuniarum mihi amplificatio ostenditur, idque sit natura: primum exta sunt conjuncta mundo: deinde meum lustrum natura rerum continetur. Nonne pudet physicos hæc dicere? Ut enim jam sit aliqua 2 in natura rerum cognatio, quam esse concedo: multa enim Stoici colligunt: nam & musculorum jecuscula bruma dicuntur augeri, & pulejum aridum florescere ipso brumali die, & inflatas rumpi vesti-

culas, & semina malorum, quæ in iis mediis inclusa sint, in contrarias partes se vertere: jam nervos in fidibus aliis pulsibus resonare alios: ostreisque, & conchyis omnibus contingere, ut cum luna pariter crescant, pariterque decrescant: arboresque ut hyemali tempore, cum luna simul senescentes, quia tum exsiccatæ sint, non possunt cedi putentur. quid de fretis, & aut de marinis ætibus plura dicam? quorum accessus, & recessus luna motu gubernantur. Sexta licet ejusmodi proferri, ut distantium rerum cognatio naturalis appareat. Demus hoc, nihil enim huic disputationi adveniat. num etiam, si fissum ejusdammodi fuerit in jecore, luctum ostenditur? 3 quæ ex conjunctione naturæ, & 4 quasi consensu, atque consensu, quam *avpavēda* Græci appellant, convenire potest, aut fissum jecoris cum iucello meo, aut meus quæsticulus cum caelo, terra, rerumque natura? concedam hoc ipsum, si vis, etsi magnam jacturam cause fecero, si ullam esse convenientiam naturæ cum extis concessero: sed tamen eo concessio, quod evenit, ut is qui impetire velit, convenientem hostiam rebus suis immolet? hoc erat, quod ego non rebar posse dissolvi. At quæm festivè dissolvitur. Pudet me non tui quidem, cujus etiam memoriam admiram, sed Chryssipi, Antipatri, Posidonii, qui idem istuc quidem dicunt, quod est dictum à te, AD HOSTIAM delendam ducem esse vim quamdam sententiam, atque divinam, quæ toto confusa mundo sit. Illud verò multo etiam melius, quod & a te usurpatum est, & dicitur ab illis: cum immolare quisquam velit, tum fieri extorum mutationem, ut aut abis aliquid aut superis: deorum enim numini parere omnia. Hæc, mihi jam crede, ne ancilæ quidem existimant. An censeo, eundem vitulum, si alius delegerit, sine capite jecur inventurum: si alius, cum capite? hæc recessio capitis, aut accessio subitone fieri potest, ut se exta ad immolatoris fortunam accommodent? non perspicitis, aliam quandam inesse hostiis deligendis, præsertim cum res ipsa doceat: cum enim tristissima exta sine capite fuerint, quibus nihil videtur esse dirius: proxima hostia litatur sæpe pulcherrimè. Ubi illa mixta superiorum extorum? aut quæ tam subito facta est deorum tanta placatio? Sed alters, in tauri optimi extis, immolante Cesare, cor non fuisse: id quia non potuerit accidere, ut sine corde vestima illa viveret, judicandum esse tum interisse cor, cum immolaretur. Qui sit, ut alterum intelligas, sine corde non potuisse bovem vivere: alterum non videas, cor subito non potuisse nescio quod *avolare*? ego enim possum vel nescire, quæ vis sit cordis ad vivendum, vel suspicari, contactum aliquo morbo, bovis, exile, & exiguum, & vietum cor, & dissimile cordis fuisse. Tu verò quid habes, quare putes, si paullo ante cor fuerit in tauro optimo, subito id in ipsa immolatione interisse? an, quod aspexit vestitu purpureo ex corde Cesare, imple corde privatus est? *urbem philosophiarum*, mihi crede, *prodesis*, dum castella defenditis. Nam, dum haruspicina veram esse vultis, physiologiam toram pervertitis. Caput est in jecore, cor in extis: jam abscedet, simul ac molam, & vinum insperferis. deus id eripiet, vis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo omnium interitus, atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat. Quis hoc *Physicus* dixit umquam? haruspices dicunt. His igitur, quam physicis, potius credendum existimas? Quid cum pluribus diis immolatur qui tandem evenit, ut litetur a litis, aliis non litetur? quæ autem inconstantia deorum est, ut primis minentur extis, bene promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio, sæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianæ non bona? quid est tam perspi-

1. Extis significari putat. Pall. omnes & S. Victoris putat, ut suspicet has tres voces manasse ab iharar is, & delendas.

2. In natura rerum cognatio. Omnes Pall. & S. Victoris sententia, sed facilis est intere unius transpositio: itaque Lambinus heic fluctus extis in symulis.

3. Quæ ex conjunctione naturæ. Sic editi à Victorio & Pall. duo meliores, nam text. & quæ. cognatione, ut vulg.

4. Quæ consensu. Pal. prim. accensu. ut loisan voluerit vitare repetitiones similis syllabæ aut horum.

perspicuum, quam, cum fortitudo hostis adducantur, talia
 cuique exta esse, qualis cuique obtigerit hostia? At enim
 id ipsum habet aliquid divini, quæ cuique hostia obtingat
 tanquam in sortibus, quæ cui ducatur. Mox de sortibus.
 quamquam tu quidem non hostiarum casum confis-
 sortium similitudine, sed *infirmis sortis* collatione hostia-
 rum. An cum in Aquimelum milimus qui afferat agnum,
 quem immolemus: is mihi agnus offertur, qui habet extra
 rebus accommodata, & ad eum agnum non est, sed duce
 deo servus deducitur? nam si casus in eo quoque dicit
 esse, quasi sortem quandam cum deorum voluntate con-
 junctam; doles tantam Stoicos nostros Epicureis irriden-
 di sui facultatem dedisse, non enim ignoras, quam ista de-
 rideant. Et quidem illi facilius facere possunt, deo enim
 ipsos *joventis causa* induxit Epicurus perlicidos, & perflabi-
 les, & habitantibus, tanquam inter duos lucos, sic inter
 duos mundos, propter metum ruinatum: eosque habere
 putat eadem membra, quæ nos, nec usum ullum habere
 membrorum. Ergo is circuitione quadam deos tollens, re-
 ste non dubitat divinationem tollere. Sed non, ut hic sibi
 constet, item Stoici. Illius enim deus nihil habens nec sui,
 nec alieni negotii, non potest hominibus divinationem
 impertire. veterem autem deum potest non impertire, ut nihil
 loquens mundum regat, & hominibus consulat. Cur igitur vos
 & inditis in e's captiones, quas numquam explicitis? ita
 enim, cum magis properant, concludere solent? Si dii
 sunt, est divinatio, sunt autem dii, est ergo divinatio.
 Multo est probabilius; non est autem divinatio, non sunt
 ergo dii. Vide, quam temerè committant, ut, si nulla sit
 divinatio, nulli sint dii, divinatio enim perspicuè tollitur,
 deos esse, retinendum est. Atque hac extispicium divinatio-
 ne sublata: omnis haruspicia sublata est, *offensa* immen-
 quantur, & fulgura, valet autem in fulguribus observatio
 diuturna; in offensis ratio plerumque conjecturaque adhi-
 betur. Quid est igitur, quod observatum sit in fulgure coe-
 lano in xvi. partibus dividerunt Etrusci. facile id quidem
 fieri, quatuor, quas nos habemus, duplicare: post idem ite-
 rum facere, ut ex eo dicerent, fulmen quæ parte venis-
 set, primam id quid interest? deinde quid significat? non
 perspicuum ait, *ex prima admiratione* hominum, quod lo-
 cutus, iactulque fulminum extimuisse, credidisse ea ef-
 ficere rerum omnium præpotentem Jovem? itaque in no-
 stri commentarii scriptum habemus: JOVE TONANTE,
 PYLORANTE, COMITIA POPULI HABERE NEFAS.
 Hoc fortè sic *reip. causa* constitutum est, comitiorum enim
 non habendorum causas esse voluerunt. Itaque comitiorum
 solum vitium est fulmen: quod idem omnibus rebus opti-
 mum auspicium habemus, si sinistrum fuit. Sed de auspi-
 cibus alio loco, nunc de fulguribus. Quid igitur minus à Phis-
 cis dici debet, quam quidquam certi significari rebus inær-
 tis? non enim te puto esse cum, qui Jovi fulmen fabricatos
 esse Cyclops in Ætna putes, nam esset mirabile, quomo-
 do id Jupiter toties jaceret, cum unum haberet. Nec vero
 fulminibus homines, quid aut faciendum esset, aut cavend-
 um, moneret, placet enim Stoicis, eos anhelitus terræ,
 qui tibi gidi sint, cum fluere cœperint, ventos esse: cum au-

tem se in nubem induerint, ejusque tenuissimam quamque
 partem cœperint dividere, atque disumpere, idque crebrius
 facere, & vehementius, tum 4 & fulgura & tonitrua exsi-
 stere: si autem nubium confictu ardor expressus se emise-
 rit, id esse fulmen. Quod igitur in natura, nulle constan-
 tia, nullo rato tempore videmus effici, ex quo significatio-
 nem rerum consequentium quærimus? Scilicet, si ista Ju-
 piter significaret, 5 tam multa frustra fulmina emitteret,
 quid enim proficit, cum in medium mare 6 fulmen jecit?
 quid, cum in altissimos montes? quod plerumque fit
 quid, cum in desertas solitudines? quid, cum in earum
 gentium oras in quibus hæc nec observantur quidem? At
inventum est caput in Tibri. Quasi ego autem aliquam istorum
 esse negem divinationem nego, cœli enim distributio,
 quam antè dixi, & certarum rerum notari docet, unde
 fulmen venerit, quod concesserit: quid significet autem,
 nulla ratio docet. Sed urges me meis verbis:

*Nam pater altitonam stantem nexu olympo,
 Ipse suos quondam tumulos, ac templa petivi,
 Et Capitolini injeceit sedibus ignis.*

Tum Statua Nææ, tum simulacra deorum, Romulusque
 & Remus cum altrice bellua, 7 vi fulminis isti concide-
 runt, deque his rebus haruspicum existerunt responsa veri-
 ssima. Mirabile autem illud, quod eo ipso tempore, quod
 fieret iudicium conjurationis in senatu signum Jovis bien-
 nio post, quam erat locatum, in Capitolio collocabatur.
 Tu igitur animum induces, (sic enim tecum agebas) cau-
 sam istam & contra facta tua, & contra scripta defendere?
Frater es, eò veror. Verum quid tibi hic tandem nocet? resne,
 quæ talis est: an ego, qui verum explicari volo? Itaque ni-
 hil contra dico: à te rationem totius haruspiciæ peto. Sed
 te mirificam in larebram coniecisti. Quod enim intellige-
 res, 8 fore, ut pretererem, cum ex te causas uniuscujusque
 divinationis exquiretem, multa verba fecisti, te cum res vi-
 deres, rationem causamque, non quærere: qui fieret, non cur fieret,
 ad rem pertinere. Quasi ego aut fieri concederem, aut esset
 philosophi, causam cur quidque fieret, non quærere. Et eo
 quidem loca & prognostica nostra pronuntiabas, & gene-
 ra herbarum, scammoneam, aristolochiamque radicem,
 quam causam ignorares, vim & effectum videres. Dissi-
 mile totum, nam & prognosticorum causas persecuti sunt
 & Boëthius Stoicus, qui est à te nominatus, & noster etiam
 Polidonius, est causa non reperiant istarum rerum, res
 tamen ipse observari, 9 animadvertique potuerunt. Næ-
 tæ verò statua, aut æra legum de cœlo tacta, 10 quid ha-
 bent observatum, ac vetustum? Pinarii Nææ nobiles: à no-
 bilitate igitur 11 periculum, hoc tam callidè Jupiter cogita-
 vit. Romulus lætens fulmine ictus: urbi igitur periculum o-
 stenditur, ei, quam ille condidit, quam scite per notas nos
 certiores facit Jupiter? At eodem tempore signum Jovis
 collocabatur quo conjuratio indicabatur. Et tu scilicet ma-
 vis, numine deorum id factum, quam casu arbitrari? &
 redemptor, qui columnam illam de Cotta, & de Torquato
 conduxerat faciendam, non inertia, aut inopia tardior fuit,
 sed à diis immortalibus 12 ad istam horam reservatus est?
 non equidem plane despero ista esse vera, sed nescio, &
 dicere

III 5

1. *Tongram in sortibus.* Pal. pr. *sortibus*, quod non fortuitum fuisse
 videtur, sicut in eadem forma exposuit.
 2. *si casus in eo.* E. Vulgati *casus*, sed alterum erat in Pall. omni-
 bus observantem item scripti Victoriani.
 3. *Induta in eum captiva.* Sic Pal. pr. & sec. item S. V. et. antiquus
 hinc *inducia*, aliter editores; quod & displicet P. Manur. led non
 habet suffragantes membranas, ideoque jure se ei opposuit M. Chi-
 reus, cui iniquum videbatur recipi à Lambino in contextum me-
 trum coniecturam.
 4. *si fulgura, & tonitrua.* Editio Victorii & S. Victorii, *fulgorop.*
 Pal. pr. & sec. *fulguris*, tert. *fulgorum*, quart. *fulgora*.
 5. *Tonitrua frustra sortibus coniecit.* Pall. pr. ac sec. immo ont ne-
 pitionem, *fulmina un coniecit.* & hoc verum est non ausus tamen
 non admittit in contextum, quod & alteri scripturæ locus esse san-
 ti, neque discordant editiones.

6. *Fulgura jecit.* Ita Pall. tres, ita editio Victorii, ita membranz S.
 Victorii, neque abie noster tert. quum quod 5, *injecit*, editi, *facti*.
 7. *Vi fulminis isti.* Pal. pr. tert. quart. *et fulminis isti*.
 8. *Fortis prætererem, cum, &c.* Est à Pall. quatuor, misrorque hæcenas
 obtinuisse *pretererem*, cum, lectionem in incertam, præ nostra
 9. *Animadverti que potuerunt.* Ita Pal. pr. & sec. nam tert. ac quart.
 item S. Vict. ubi ma voce carent; quam tamen expressit etiam editio
 Victorii, aliter enim, *passiva*.
 10. *Quid habent observatum: ac vetustum?* D. R. nguit G. Helmius
 quid habent? *Observatum ac vetustum.* Pinarii, &c. placeo.
 11. *Periculum, hic tam callidè Jupiter.* Sic Pall. & S. Victorii, editi
 hæcenas *tanta* forsitan adhuc incerpungend. m: *periculum hoc, item calli-
 di*, nisi malimus, *callidè*, quomodo S. V. et. codex.
 12. *Ad istam horam reservatus est?* Vulgati delitebatur illo ræ;
 quod eici à Pall. S. Victorii, & Victoriana editione. 1. 2. 3. 4.

discreta te volo. Nam cum mihi quaedam casu viderentur sic evenire, ut praedicta essent à divinantibus: dixisti multa de casu, ut, *Venerium jaci posse casu, quatuor talis jactis?* quadringentis, centum Venerios non posse casu consistere. Primum nescio, cur non possint: sed non pugno: abundas enim similibus: habes & *responsione pigmatorum, & rostrum suu, & alia permulta.* Idem Carneadem fingere dicis *de capite Pansu.* Quasi non potuerit id evenire calo, & non omni marmore necesse sit inesse vel Praxiteles capite illa enim ipsa efficiuntur detractio: nec quidquam illuc afferitur à Praxiteles: sed cum multa sunt detracta, & ad lineamenta oris perventum est, tum intelligas, illud quod jam expositum sit, intus fuisse. potest igitur tale aliquid etiam sua sponte in lapidibus Chlorum extitisse. Sed sit hoc fictum, quid? in nubibus numquam animadvertisti leonis formam, aut hippocentauri? Potest igitur, quod modo negabas, *veritatem casu imitari.* Sed quoniam de extis, & fulguribus iatis est disputatum, ostenta restant, ut tota haruspicina sit perit, actata. *Mula partus prolatu est à te: res mirabilis, propterea quia non sapi si: sed si fieri non potuisset, facti non esset.* Atque hoc contra omnia ostenta valeat; nunquam, quod fieri non poterit, esse factum: si potuerit, non esse mirandum. *CAYSARYM* enim ignoratio in re nova mirationem facit, eadem ignoratio si in rebus instituta est; non miramur. nam qui multum peperisse miratur, is, quo modo equa pariat, aut omnino quae natura partum ammantis faciat, ignorat, sed, quod crebro videt, non miratur, etiam si, cur fiat, nescit, & quod ante non vidit, id si evenit, ostentum esse censet. Utrum igitur, cum concepit maula, an cum peperit, ostentum est? conceptio contra naturam fortasse: sed partus prope necessarius. Sed quid plura? ortum videamus haruspicinae. sic facillime, quid habeat auctoritatis, judicabimus. Tages quidam dicitur in agro Tarquinienis, cum terra araretur, & sulcus altius esset impressus, exiisse repente, & eum affatus esse, qui arabat. Is autem Tages, ut in libro est Etruscorum, pueri specie dicitur visus, sed *senili fuisse prudentia* ejus ad spectu cum obstupuisse bubulicus, clamoremque majorem cum admirati: ne edidisset, concursum esse factum, totamque brevi tempore in eum locum Etruriam convenisse: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia ejus verba exciperent, litteris que manda verint: omnem autem orationem fuisse eam, qua haruspicina disciplina contineretur; eam postea crevisse rebus novis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Hae accipimus ab ipsius haec scripta conservant: hunc fontem habent disciplinae Num ergo opus est ad haec referenda Carneadem? num Epicuro? Est ne quisquam ita desipiens, qui credat extitatum esse, deum dicam, an hominem? si deum, cur se contra naturam in terram abdidit, ut patefactus aratro lucem adspiceret? Quid? idem nonne poterat deus hominibus disciplinam superiore loco tradere? Si autem homo ille Tages fuit, quoniam modo potuit *terra oppressus vi vere?* unde porro illa potuit, quae docebat alios, ipse didicisset? sed ego insipientior, quam illi ipsi, qui ista credunt, qui quidem contra eos tam diu disputem. Verus autem illud Catonis admodum seitum est, *QUI MIRARI SE AJEBAT. QUOD NON RIDERET HARVSPER, HARVSPICEM CVM VIDISSET.* Quota enim quaeque res evenit praedicta ab illis? aut si evenit quippiam, quid afferri potest, cur non casu id evenit? *Rex Prusias, cum Annibali a pud eum ex-*

sulanti depugnari placeret, negabat se audere, quod exta prohiberent. *An tu, inquit, caruncula vultuina maris, quam imperatri veteri credere? Quid? ipse Caesar, cum à summo haruspice nonneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, nonne transmisit? quod ni fecisset, duo in loca omnes adversariorum copiae convenissent. Quid ego haruspicum responsa commemorem, (possum equidem innumerabilia) quae aut nullos habuerunt exitus aut contrarios? Hoc civili bello, dii immortales, quam multa luserunt? quae nobis in Graeciam Roma responsa haruspicum missa sunt? quae dicta Pompejo? etenim ille admodum exis, & ostentis movebatur. Non lubet commemorare, nec verò necesse est, tibi praeferrim, qui interfuisti, vides tamen omnia ferè contra, ac dicta sunt, evenisse. Sed haec haec tenus, nunc ad ostenta veniamus. Multa me consule à me ipso scripta recitati: multa ante Maricum bellum à Sifenna collecta attulisti: multa ante Lacedaemoniorum malam pugnam in Leuctis à Callisthene commemorata dixisti, de quibus dicam equidem singulis quosd utile videbitur: sed dicendum etiam est de universis. Quae est enim ista à diis profecta significatio, & quasi denuntatio calamitatum? & quid autem volunt ea dii immortales primum significantes, quae sine interpretibus non possumus intelligere: deinde ea, quae cavere nequeamus? At hocne homines quidem prohi faciunt, ut amicis impendentem calamitatem praedicant, quas illi effugere nullo modo possunt. ut medici, quamquam intelligunt saepe, tamen nunquam aegris dicunt illo morbo eos esse morituros. *OMNIS ENIM PRAEDICTIO* mali tum probatur, cum ad praedictionem cautio adiungitur. Quid igitur aut ostenta aut eorum interpretes, vel Lacedaemonios olim, vel nuper nostro adjuverunt? quae si signa deorum putanda sunt, cur tam obliqua fuerunt? si enim, ut intelligeremus, quid esset eventurum, aperte declarari oportebat, aut ne oculis quidem, si ea sciri nolebant. Jam verò conjectura omnis, in qua nititur divinitus, ingenis hominum in multas, ac diversas, aut etiam contrarias partes saepe deducitur. Utenim in *causis judicialibus* alia est conjectura accusatoris, alia defensoris, & tamen utriusque credibilis: sic in omnibus his rebus, quae conjectura investigari videntur, anceps reperitur oratio. Quas autem res tum natura, tum casus affert, nonnumquam etiam errorem creat similitudo: magna stultitia est earum rerum deos tacere effectores, causas rerum non quaerere. Tu votes hocotios credis Lebadix vidisse ex gallorum gallinae eorum cantu, victoriam esse Thebanorum, quia galli victi silere solebant, canere victores. Hoc igitur per gallinas Jupiter tanquam civitati signum dabat? An illa aves, nisi cum vicerint canere non solent? At tum canebant, nec vicerant. Id enim inquires, ostentum. Magnum verò: quasi pisces, non galli cecinerint, quod autem est tempus, quo illi non canent, vel non exturum, vel duntaxat? quod si victores alacritate, & quasi laetitia, ad canendum excitantur: potuit accidisse alia quoque laetitia, quae ad cantum moverentur. Democritus quidem optimis verbis causam explicat, cur *ante lucem galli canant*, depulso enim de pectore, & in omne corpus diviso, & 4. munito cibo, canius edere, quiete satiatos: qui quidem *silensio noctis*, ut ait Ennius, *5. favent faucibus rursu cantu, plausuque praenuntias alas.* Cum igitur hoc animal tam sit canorum sua sponte, quid in mentem venit Callistheni dicere, deos gallis signum dedisse cantandi, cum id vel natura, vel casus efficere potuisset? *Sanguinem pluisse tenatu nuntiatum est, Atrium etiam**

fluvium

1. *Quod ante non vidis.* Est ab editione Victoriana & Pall. quatuor. prius collis, quod autem non vidis.

2. *Ubi in loca somnes ego.* Vulgati, *num in locum, sed praeter Pall. & editionem Victorianam*, in quo extat alterum: si que etiam S. Victoris, nisi quod ut, *non in loca.*

3. *Quod autem velans ea dii, &c.]* Sic Pall. omnes & S. Victoris, neque re: edit. Victorianam, quàm quod ipsa, *ea velans dii.* Id quo vulgati, *quae autem ea velant.*

4. *Misficio cibi.* Est à Victorianis, cui succurrunt ultro Pall. prim. ac loc. non terti, & quatuor. *misficio*, quomodo aliae editiones, in eptè.

5. *Favent faucibus rursu cantu.* Est à Victoriana aliaque edit. solimnodò distinet o est à Guelm. o nam *favens faucibus rursu cantu*, &c. Victorianae *favens cantu rursu cantu*, P. Manu. us, Lamb. nus, Bratus mius rectè nam *favens cantu*, est *canere*: ut *favere linguam*, omniari verbis bene; non tacere, ut vult Petrus Maufus. hae Guelm.

fluvium fluisset sanguine; deorum sudasse simulacra; nam censetur
his nuntius Thalicum, aut Anaxagoram aut quemquam phy-
sion crediturum fuisse? nec enim sanguis, nec ludor, nisi
e corpore est, sed & decoloratio quædam ex aliqua conta-
gione terrena maxime potest sanguinis similis esse, & hu-
mor allapsus extrinsecus, ut in rectoris videmus auro,
sordorem imitari. Argue hæc in bello plura & majora videntur
simulacra: eadem non tam animadvertuntur in pace. ac-
cedit illud etiam, quod in metu & periculo tam credun-
tur facilius, tum finguntur impunitis. Nos autem ita leves
atque inconsiderati sumus, ut, si mures cotrosferint aliquid,
quorum est opus hoc unum, inontrum putemus, ante verò
Marsicum bellum, quod clypeos Lanuvii, ut à te est dictum,
mures rosissent, maximum id portentum haruspices esse
dixerunt, quasi verò quidquam intersit, mures, diem no-
ctem aliquid rodentes, sicut a cribra cotrosferini. Nam si
illa sequimur, quod Platonis Politiam nuper apud me mu-
tes cotrosferint de rep. debuit pertimere: aut, si Epicuri
de voluptate liber totus esset, putarem annonam in macello
cariorum fore. An verò illa nos terrent, si quando aliqua
portentosa aut ex peccate aut ex homine nata dicantur?
quorum omnium, ne sim longior, una ratio est, quidquid
enim oritur, quæsecumque est, causam habeat à natura ne-
cesse est ut etiam si præter consuetudinem extiterit, præter na-
turam tamen non possit existere. Causam igitur à inve-
stigato in re nova atque admirabili, si potes, si nullum re-
pones: illud tamen exploratum habeto nihil fieri potuisse sine
causa: & cumque errorem, quem tibi rei novitas attulerit,
natura ratione depellito, ita te nec terræ tremitus, nec cœli
directio, nec lapideus, aut languineus imber nec trajectio
flæ, nec facies visæ terrebeunt. Quorum omnium causas li-
cè à Chrystippo queram, ipse illi divinationis auctor num-
quam illa dicit facta fortuito, naturalisque rationem o-
mnium reddet, nihil enim fieri sine causa potest: nec quæ-
sivimus si quid fieri non potest? nec, si id factum est, quod potuit
fieri, portentum debet videri, nulla igitur portenta sunt.
Nam si, quod satis sit, id portentum putandum esse, sapienter
esse portentum est, sapienter enim mulam peperisse arbitror,
quam sapientem fuisse, illa igitur ratio concluditur, nec
id, quod non potuerit fieri, factum unquam esse: nec,
quod potuerit, id portentum esse: ita omnino nullum esse
portentum quod etiam conjector quidam & interpretes
portentorum non incite respondisse dicitur ei, qui cum ad
revertitur, quasi ostentum, quod anguis domi & ve-
stem circumjectus fuisset, non esset, inquit, stentum, sanguinem
v. de sumptibus, hoc ille responso satis aperte declara-
vit, nihil habendum esse portentum, quod fieri posset, C.
Gracchus ad M. Pomponium scripsit, duobus anguibus do-
mum comprehentis, haruspices à patre conyosatos. Qui ma-
gis anguibus, quam lacertis, quam muribus? qui sunt hæc?
quotidiana, angues non item quasi verò referat, quod fieri po-
tuit, quam id sepe fiat. Ego tamen miror, si emissio semina-
tæ anguis moriem afferbat T. Graccho: emissio autem ma-
tis anguis erat mortifera Cornelie, cur alterutra emissa
fuit, nihil enim scribit respondere haruspices si neuter an-
guis emissus esset, quid esset futurum, At mors insecuta
Gracchi est, causa quidem, credo, aliqua morbi gravio-
ris, non emissionis serpentis, neque enim tanta est infelici-
tas haruspicum, ut ne casu quidem unquam fiat, quod fu-

turum illi esse dixerint. Nam illud miraret, si crederem,
quod apud Homerum Calchante dixisti ex passerum nu-
mers belli Trojani annos auguratum: de cuius conjectura
sic apud Homerum, ut nos otiosi convertimus, loquitur
Agamemnon:

*Ferte viri, & duros animo tolerate labores,
Anguri ut nostri Calchantis fata queamus
Scire, ratione habeant an vanos peborosus?
Namque omnes memora portentum mente revertans,
Qui non fuisse liquerunt lumina fati,
Argol, cui præmia ut vestita est classibus Aulis,
Qua Priamo cladem, & Troja postremo serabant:
Norticum latice gelidos fumantibus aris,
Aurigeri divum placente munera tavris,
Sub platano umbrifera fons unde emanat aquas,
Vidimus immans specie, tortuque draconem
Terribilem, Jovis ut pulsus penetraret ab ara:
Qui platani in ramo solarum regimine sapios
Corripuit pullos: quos cum consumeret ovis,
Nona super nemulo genitrix clangore volabat:
Cui ferus immani lanxavit viscera morsu.
Hinc ubi tara teneros volucres, matremque perennis,
Qui lucis ediderat genitor Saturnus idem
Abdidit, & duro formavit te mine saxo.
Nos autem timidi stantes mirabile monstrum
Vidimus in mediis divum vasferar aris.
Tum Calchas hæc est fidenti voce locutus,
Quidnam serpentes subito obstupuisti Achivi?
Nobis hæc portento delum dedit ipse creator,
Tarda, & sera nimis, sed fama, ac laude perennis.
Nam quot aves tetra matris dente videtis,
Tot nos ad Trojam belli exanclabimus annos:
Qua desimo cadet, & pona satibus Achivos.
Edidit hæc Calchas: qua jam matura videtis.*

Quæ tandem ista auguratio est ex passeribus, annorum po-
tentum, quam aut mensium, aut dierum? cur autem de pas-
serculis conjecturam facit: in quibus nullum est mon-
strum de dracone sicut, qui, id quod fieri non potuit, lapideus
dicitur factus? postremo quid simile habet passeris annis?
nam de angue illo, qui Sulla apparuit immolanti, utrumque
memini, & Sullam, cum in expeditionem educurus esset,
immolavisse, & anguem ab ara exiisse, eoq; die rem præ-
clare esse gestam non haruspices consilio, sed imperatoris.
Atque hæc ostentorum genera mirabile nihil habent, quæ
cum facta sunt, tum ad conjecturam & aliqua interpretatio-
nerevocantur: ut illa tritici grana in os pueri Midæ con-
gesta: aut apes, quas dixisti in labris Platonis confestim
pueri, non tam mirabilia sunt quam conjecta bellæ quæ ta-
men vel ipsa falsa esse, vel ea quæ prædicta sunt, & fortuito
cecidisse poterunt. De ipso Roscio potest illud quidem esse
falsum, ut circumligatus fuerit angui, sed ut in cunis fuerit
anguis, non tam est mirum, & in Selonio præferim, ubi ad
focum angues & nundinari solent. Nam quod haruspices
responderunt, nihil illo clarius, nihil nobilius fore: miror,
deos immortalis his rationibus futuro claritatem ostendisse,
nullam ostendisse Africano. Atque etiam à te Flaminiæ
ostenta collecta sunt quod ipse, & equus ejus repente con-
ciderit, non sanè mirabile hoc quidem, quod eveli primi
hastati signum non poterit timide fortasse lignifer evel-

libat

1. Scipio filius. Pal. quatuor & S. Vici sa quæ nihil pejus.
2. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.
3. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.
4. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.
5. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.
6. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.

1. Scipio filius. Pal. quatuor & S. Vici sa quæ nihil pejus.
2. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.
3. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.
4. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.
5. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.
6. Insuper. Et si piter. Edito V. Cori. pueri, neque locus Pal.

lebat, quod fidei in fixerat. Nam Dionysii equus quid attulit admirationis, quod emerit ex flumine? quodque habuit a pes in iuba? sed quia brevi tempore regnare cepit, quod *acciderat casu*, vim habuit ostenti. At Lacedæmonii in Herculis fano arma sonuerunt, ejusdemque dei Thebis valvæ clausæ, subito se aperuerunt: eaque scuta, quæ fuerant sublimè fixa, sunt humi inventa. Horum cum fieri nihil potuerit sine aliquo motu, quid est cur divinitus ea potius, quam *casu facta* esse dicamus? At in Lyondri staturæ capite Delphis existit corona ex asperis herbis, & quidem subita. Itane censet ante coronam herbæ existisse, quàm conceptum esse semen? herbam autem asperam, credo, avium congestu, non humano fatu. Jam quicquid *in capite est*, id coronæ simile videri potest. Nam quod eodem tempore stellæ aureas Castoris & Pollucis, Delphis positas, decidisse, neque eas usquam repetitas esse dixit: futurum id magis factum, quàm æcorum videtur. Similiter verò Dodonæ improbitatem Historiis Græcis mandatum esse demiror. Quid minus micum, quàm illum *2. monstruissimam bistam* urnam evertisse, sorteis dissipavisse? Et negant historici Lacedæmoniiis illum ostentum hoc tristius accidisse. Nam illa prædicta Veientium, si LACVS ALBIVS redundasset, illic in mare fluxisset, Romam perituram: si repressus esset, Veios: 3. ita aqua Albana deducta ad utilitatem agræ suburbanæ, non ad arcem, urbemque retinendam. At paulo post audita vox est monentis, ut providerent ne à Gallis Roma caperetur: ex eo 4. AIO LOQUENTIAM in nova via consecratam. Quid ergo AIVS illic loquens, quando eum nemo norat, aiebat, & loquebatur, & ex eo nomen invenit: postea quàm & sedem, & aram & ex eo nomen invenit, obmutuit? Quod idem dici de MONEBIA potest: à qua, præterquam de sue plena, quid unquam monij sumus? Satis multa de ostentis, Auspicia restant, & forte ea, quæ dicuntur, non illa, quæ vancinatione funduntur, quæ oracula verius dicimus: de quibus tum dicemus, cum ad naturalem divinationem venerimus, restat etiam de Chaldæis, sed primum auspicia videamus. Difficilis auguri locus ad contra dicendum. Marso fortasse, sed Romano facilissimus, non enim sumus ii nos augures, qui avium, reliquorumve signorum observatione futura dicamus: & tamen credo Romulum, qui urbem auspiciatò condidit, habuisse opinionem esse in providendis rebus augurandi scientiam. ERRABAT ENIM MULTIS IN REBUS ANTIQUITAS: quam vel usu jam, vel doctrina, vel vetustate immutatam videmus retineretur autem & ad opinionem vulgi, & ad magnas utilitates recip. MOS, RELIGIO, DISCIPLINA, & IUS AVGVRYM, COLLEGO AVCTORITAS. Nec verò non omni supplicio digni P; Claudius L. Junius, consules, qui contra auspicia navigarunt, parendum enim fuit religioni: nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. Iure igitur alter populi iudicio damnatus est: alter mortem sibi ipse concevit. Flaminius non paruit auspiciis: ut quæ perit cum exercitu, at anno post Paulus paruit: num minus cecidit in Cannensii pugna cum exercitu? etenim, ut sint

auspicia, quæ nulla sunt; hæc certe, quibus utimur sive tripudio, sive de celo *simulacra sunt auspiciorum*, auspicio nullo modo. QU FABI, O TE MIHI IN AVSPICIO ESSE VOLO; respondet, AVDIVI. hic apud maiores nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet. peritum autem esse necesse est eum, qui, silentium quid sit, intelligat, id enim silentium dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret: hoc intelligere, perfecti: auguris est illi autem, qui in auspicio adhibetur, cum ita imperavit is, qui auspiciatur, 7 DICITO, SI SILENTIVM ESSE VIDERITVR; nec suspici, nec circumspicit: statim respondet, SILENTIVM ESSE, VIDERI. Tum ille, DICITO, SI PASCVNTVR PASCVNTVR, QUÆ AVES, aut, ubi? Attulit, inquit, in caviis pullos is, qui ex eo ipso nominatur pullarius. Hæc sunt igitur avium intermentia Jovis: quæ pascuntur, necne, quid referi? nihil ad auspicia: sed quia, cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, & terram pavire, *terripavium*, primò, post *terripodium* dictum est: hoc quidem & jam tripudium dicitur, cum igitur ossa cecidit ex ore pulli, tum auspicianti tripudium solistimum nuntiant. Ergo hoc auspicio divini quidquam habere potest, quod tam sit coactum, & expressum? quo antiquissimos augures non esse usos argumentum est, quod de cretum collegi vetus habemus, OMNEM AVEM TRIPVDIVM FACERE POSSIT. Tum igitur. Iste auspiciatur, si modo ei esset liberum se ostendisse; tum avis illa videri posset interpret, & satelles Jovis, nunc verò inclusa in cavea & tam enecta, si in ossam pulvis invadit & si aliquid ex ore cecidit, hoc tum auspicio, aut hoc modo Romulum auspiciari solitum putas? Jam de celo servare non ipsos centes solitus, qui auspiciabantur? nunc imperant pullario, ille renuntiat, Fulmen sinistrum, 9 auspicio optimum habemus ad omnes res, præterquam ad comitia: quod quidem institutum *reip. causa est*, ut comitiorum vel in iudiciis populi, vel in urbe legum, vel in creandis magistratibus, principes civitatis essent interpretes. At Ti. Græchi interis Scipio, & Figulus, 10 quod tum augures iudicassent eos *vicio creatos esse*, magistratum se abdicaverunt. Quis negat augurum disciplinam esse? divinationem nego. At auspices divini quos cum Ti. Græchus propter mortem repentinam ejus, qui in prærogativa referenda subito concidisset, in senatum introduxisset, 11 non iustum rogatorem iusse dixerunt. Primum videtur in eum dixerim, qui rogator centuria fuisset: is enim erat mortuus: id autem sine divinatione, conjectura poterat erate, deinde fortasse casus, qui nullo modo est ex hoc genere tollendus. Quid enim scire Etrusci haruspices aut de *tabernaculo*, *de capto* aut de *paucis iura* poterunt? equidem assentior C. Marcello potius quàm App. Claudio: qui ambo mei collega fuerunt: excellentissimoque ius augurum, etsi divinationis opinione principio constitutum sit, tamen postea *reip. causa conservatum*, ac retentum. Sed de hoc loco plura in aliis: nunc hæc tenens, externa enim auguria, quæ sunt non tam artificiosa, quàm superstitiosa, videamus. Omnibus ferè *avibus* utuntur: nos admodum paucis, alia illis sinistra sunt, alia nostris.

Sole-

1. *Anse coronam herba vestigiis, quàm conceptam, &c.* Est à V. Floridatione, firm. in q. Pall. omnes & Liber S. Victor s. Ad vetus ceterorumque, aut etiam exiit ff. *quam herbarum conceptam, &c.*

2. *Monstruissimam bistam, &c.* It. stud. est ab isidem libris, vulgò monstruissimam.

3. *Itaque aqua Albana, &c.* Lamb. locum asterisco insinuat sustulit, quod in h. variantur missi, & sententia belle coherere videretur.

4. *Aio loquens, &c.* Paullos Merula in Bannanis suis monet restituendum, *Aio loquens* non heic solum, sed aliis Ciceronis locis, faciet id qui volat, non ego: & si videro liberos quales euid m. hi præscribant.

5. *Ius augurum, &c.* Lib. S. Victoris, *augurum*, quod deni concederetur quatuor Palat. ad so. ut videatur positum pro *auguriorum*.

6. *O TE MIHI IN AVSPICIO ESSE VOLO, respondet AVDIVI, &c.* h. apud. Rest. i. reg. ex Pa. pr. ac fac. quomodo ante quinquaginta annos emendat P. V. Floridus: sed nemo observatus est præter Camerz. um qui cognend. distinctione usus minus bona, sed nec

Lamb. nus bene; qui om. so. altero *vires*, *repositus ad hæc apud*, sic enim nulli scripti.

7. *DICITO SI SILENTIVM, &c.* Totum hanc etiam perios in redoxi, fide codicum Petri Victor s., & B. bl. otheræ Palatinæ, sed & mox repositi: *Qua avæ avæ ab i. &c.* Itadenibus isidem libris.

8. *Iam tripudium dicitur, &c.* V. dicitur expurgendum dicitur, & repositum quod sic in Solo Palat. secund. non in tribus reliquis, aut S. Victor s.

9. *Auspicio optimum habemus, &c.* S. seuve mor libros eosdem admittentem præ. etes quod, sic: *ausp. opt. quod habemus, &c.*

10. *Quod tum augures iudicassent, &c.* Est ab edit. Victor s., nam aliz exclud. ut cum, verum Pall. omnes ex h. ben. *quæ cum aug.*

11. *Non iustum rogatorem fuisse, &c.* Hæctenus ex usi *rogatorem emittentem*, sed ea vox in nullo est Pall. repositi quæ codex S. Victoris; nec mihi sit dubium, natum in officina Aldi Romani.

Solebat ex me Dejotarum percunctari nostri augurii disciplinam, i ego ex illo sui. Dii immortales, quantum differat: ut quodam essent etiam contraria. Atque ille iis semper utebatur: nos, nisi dum à populo auspicia accepta habemus, quàm multum iis utimur? Bellicam rem administrari majores nostri *usq; auspiciò* noluerunt. quàm multi anni sunt, cum bella à præconfulibus & prætoribus, administrantur? qui auspicia non habent, à itaque nec omnes transeunt auspiciò, nec tripudio auspicantur. Nam *ex acuminibus* quidem, quod totum auspicium militare est, jam M. Marcellus ille quinquies consul totum omisit. idem imperator, idem augur optimus. Ubi ergo avium divinatio? quæ, quoniam ab iis, quæ auspicia nulla habent, bella administrantur, ab urbanis retenta videtur, à bellicis esse sublata. Et quidem ille dicebat: si quando rem agere vellet, *ne impoliretur auspiciis*, lectica operta facere iret se solere. Hinc humile est, quod nos augures præcipimus, *à ne iuge auspiciis* obveniat, ut jumenta jubeant dijungere. Quid est aliud nole moneri à Jove, nisi efficere. ut aut ne fieri possit auspiciis, aut, si fiat, videri? Nam illud admodum ridiculum, quod negas Dejotarum, auspiciorum, quæ sibi ad Pompejum & proficicentem facta sunt, pœnitere quod fidem lectus, amicitiamque pop. Rom. functus sit officio: antiquorem enim sibi fuisse laudem, & gloriam quàm regnum, & possessiones suas. Credo id quidem: sed hoc nihil ad auspicia, *à nec enim cornix canere potuit*, recte eum facere, quod pop. Rom. libertatem defendere pararet. ipse hoc sentiebat, sicuti sensit. Aves eventus significant aut adversos aut fecundos. Virutis auspiciis video esse ulum Dejotarum: quæ *à vetat spectare fortunam*, dum præstat fides: aves verò si prosperos eventus ostendunt, certe festelcerunt. Fugit è prælio cum Pompejo: grave tempus discessit ab eo: luctuosa res. Cæsarem eodem tempore hostem, & hospitem vidit: quid hoc tristius? Is cum ei 7 Troginorum tetrarchiam eripuisse, & asseclæ suo Pergameno nescio qui dedisset, eidemque detra xisset Armeniam à senatu datum: cumque ab eo magnificentissimo hospitio acceptus esset; ipoliatum reliquit & hospitem, & regem. Sed labor longius, ad propositum revertat. Si eventa quæritur, quæ exquiruntur avibus: nullo modo prospera Dejotaso. *sin officia à virtute ipsius, non ab auspiciis petita sunt.* Omittit igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi: contemne cotem Attii Navii. *nihil debet esse in philosophia commentis fabellis locis.* Illud erat philosophi, totius augurii primum naturam ipsam videre, deinde inventionem, deinde constantiam. Quæ est igitur natura, quæ volucris huc, & illic passim vaganteis efficiat, ut significant aliquid, & tum ventent agere. tum jubeant, aut cantu, aut volatu? cur autem aliis à lava, aliis à dextra datum est avibus, ut ratum auspicium facere possint? quo modo autem hæc, aut quando, aut à quibus inventa dicemus? Etrusci tamen habent exaratum puerum auctorem disciplinæ suæ: nos quem? Attiumne Navium? At aliquot annis antiquior Romulus, & Remus, ambo augures, ut accepimus. An Pisidarum aut Cliticum, aut Phrygum ista inventa dicemus? placet igitur, humani

tatis experteis habere divinitatis auctores? At omnes reges, populi, nationes videntur avspiciis. Quasi verò quidquam sit tam valde, quàm nihil sapere, vulgare: aut quasi ubi ipsi in judicando placeat multitudo. Quotus quisque est, qui voluptatem neget esse bonum? plerique etiam summum bonum dicunt. Num igitur eorum frequentia Stoici de sententia deterrentur? aut num plerisque in rebus sequitur eorum auctoritatem multitudo? Quid mirum igitur, si in omnibus auspiciis, & omni divinatione *imbecilli animi superstiosa ista à concipiunt*? verum dispicere non possunt. Quæ autem est inter augures conveniens, & conjuncta constantia? ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius,

Cum tenuis lavum bene tempestate ferena.
At Homericus Ajax apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo nuntiat:

Prospera Jupiter his dextris fulgoribus edit.
Ita nobis sinistra videntur: Græcis, & Barbaris dextra, meliora. Quamquam haud ignoro quæ bona sint sinistra nos dicere: etiam si dextra sint. Sed certe nostri sinistra nominaverunt, externique dextrum, quia plerumque melius id videbatur. Hæc quanta dissensio est? Quid, quod aliis avibus utuntur, aliis signis? 10 aliter observant, aliter respondent? non necesse est fateri, partim horum errore susceptum esse, partim superstitione multa fallendo? Atque his superstitionibus non dubitasti etiam omnia adjungere. Emilia Paulo, *Perfam perisse*: quod pater omen accepit: Cæcilia fororis filix *sedes suas* tradere. Jam illa, *Favere linguæ*: & prærogativam, omen comitiorum; hoc est, ipsum esse contra se copiosum, & dixerunt. quando enim illa observans, quieto, & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem drem? itane? si quis aliquid ex sua re, atque ex suo sermone dixerit, & ejus verbum aliquod aptè ceciderit ad id, quod ages, aut cogitabis, ea res tibi aut timorem afferet, aut alacritatem? Cum M. Crassius exercitum Brundisii imponeret, quidam in portu caricas Cæno advectas vendens, *Caenas*, clamitabat. Dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum, caveret ne iret: non fuisse periturum si omini paruisset. Quæ si iuscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigæ, & sternutamenta erant observanda. Sortes restant, & Chaldaei: ut ad vates veniamus, & ad somnia. Dicendum igitur putas de sortibus. Quid enim fors est? idem propemodum, quod micare, quod talos jacere, quod tesseras. quibus in rebus temeritas, & casus, non ratio, nec consilium valet. tota res est inventa fallacis, aut ad *questum*, aut ad *superstitionem*, aut ad *errorem*. Atque ut in haruspicina fecimus, sic videamus, clarissimarum sortium quæ tradatur inventio. 11 Numerium Suffucium Prænestinorum monumenta declarant, honestum hominem, & nobilem, somniis crebris, ad extremum etiam minacibus, cum juberetur certo in loco silicem cadere, perterritum visis, *videntibus suis coribus*, id agere cœpisse: itaq; perfracta saxo fortis erupisse, 12 in robore insculptas præscarum literarum notis. I. est hodie locus sæptus religiosè propter Jovis pueri, qui lactens cum Janone

1. Ego axilli sui: Hoc modo edici à Victorio quàm proximè ad Pall. in quo, ego & illa vidi immortales. nam sec. ego ex illis fidi. ceteri. ego & illa. quæ lectiones prodoxi, ut constaret vulgatum, & ego illa. esse typographorum emblemata non membræ accorum codicem.
2. *si quis nec amicus transiit auspiciis.* Ita legendum cum Pall. melioribus, neque aliter Aldus V. Clorius. ali que nam inceptè Lambinus aliaque edd. emendat.
3. *Ne iuge auspiciam.* Pal. pr. & S. Victoris iuger asp. unde sec. iuger asp. tertius tamen & quart. servant vulgatum.
4. *Proficicentis sint, pœnitere.* Ita Pall. meliores. Victoriana, *non pœnitere*; quod etiam in tert. & quarto, sed non nimium legitimi commentis libris.
5. *Nec enim cornix canere potuit.* Sic Pall. tert. vulgati, *nec enim ei canere poterat.*
6. *Venas spectare fortunam.* Palatinorum quadriga, *explicare.* & sic

quoque promittit supra usus auctor noster.
7. Troginorum.) Duo Pall. meliores. Trachancorum. reliqui, Trachantorum.
8. *Concipiant?* vera d' *spicere non possunt.* Quanto hemelius Pall. & edd. Vict. quàm vulgata. *Concipiant, vera dispicere* eorum p. p. m.
9. *Quæ bona sint sin. sine nos dicere.* Non d. vertunt. Aldus, Lambinus tamen volus ingerere nobis, *quæ mala sint.*
10. *Aliis observant alia respondent.* Communis lecto *aliter respondunt*, sed præter Pall. S. Vict. & editos à V. Clorio.
11. Numerium Suffucium.) Ita vulgò. à Pal. & ed. Vict. *Suffucium*, sec. *Suffucium*. tert. *Suffucium* quart. *Suffucium*. S. Victoris *Suffucium*.
12. *In robore insculptis.* Sic Pall. omnes. nam S. Vict. *insculpta*. recepit a lecto o, *insculpta*. lidem Pall. etiam habebat *insculpta*, pro vulgato *erupisse*.

Junone i Fortunæ in gremio sedens, mammam appetens, castissime colitur à matribus. 2 eodemque tempore, in eodem loco, ubi Fortunæ nunc sit ades, mel ex olea fluxisse dicunt: harsipicesque dixisse, summa nobilitate illas sortibus futuris eorumque jussu ex illa olea arcam esse factam; 3 eaque conditas sortibus, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. Quid igitur in his potest esse certi, quæ Fortunæ monitu, pueri manu miscentur, atque ducuntur? quo modo autem ista posita in illo loco? quis robur illud cecidit, do lavit, inscripsit? NIHIL EST, inquit, quod DEVS EFFICERE NON POSSIT. Utinam sapientis Stoicos effecisset, ne omnia superstitiosa stultitudine, & miseria crederent. Sed hoc quidem genus divinationis vita jam communis explosit. Fani pulchritudo, & vetustas, PRÆSENTIARVM etiam nunc SORTIVM nomen, atque id in vulgus. Quis enim magistratus, aut quis vir illustris utitur sortibus? ceteris vero in locis sortes planè refrixerunt, quod Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nullquam se fortunatorem, quàm Præneste vidisse fortunam. Ergo hoc divinationis genus omittamus. Ad Chaldaeorum monstra veniamus: de quibus Eudoxus Platonis auditor, in astrologia, iudicio doctissimorum hominum, facile princeps, sic opinatur, id quod scriptum reliquit: *Chaldaeum prædicationem, & in notatione cuiusque vitæ ex natali die, minime esse credendum.* Nominat etiam Panætius, qui unus è Stoicis astrologorum prædicta rejecit, Archelaum, & Callandrium, summos astrologos illius ætatis, quæ erat ipsæ, cum in ceteris astrologiæ partibus excelleret, hoc prædictionis genere non usus. Scylax Halicarnassense, familiaris Panæti, excellens in astrologia, idemque in regenda sua civitate princeps, totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiavit. Sed, ut ratione utamur, omittis testibus, sic isti disputant, qui hæc Chaldaeorum natalitia prædicta defendunt. Vim quandam esse ajunt signifero in orbe, qui Græcè *ἡ ἀστρολογία* dicitur, talem, ut ejus orbis unaquæque pars alia alio modo moveat, immutetque, calum, perinde ut quæque stella in iis, finitimisque partibus sint quoque tempore: eamque vim variè moveri ab iis sideribus, quæ vocantur errantia. Cum autem in eam ipsam partem orbis venerint in qua sit ortus ejus, qui nascitur: aut consentiens: ea triangula illi, & quadrata nominant. Etenim cum tempore anni, semperstatumque, calis conversiones, commutationesque tantæ sicut recessu stellarum, & recessu, cumque ea violis efficiantur, quæ videtur: non verisimile solum, sed etiam verum esse censent, perinde, utcumque temperatus sit aer, ita pueri orientis animari, atque formari, ex coque ingenia, mores, animum, corpus, actionem vitæ, calis cuiusque, eventusque fingi. O delirationem incredibilem! non enim omnis error stultitia est dicenda. Quibus etiam Diogenes Stoicus concedit, aliquid ut prædicere possint, dumtaxat qualis quisque natura, & ad quam quisque maximè rem aptus futurus sit. Cetera, quæ prædicantur, negat ullo modo posse sciri. Etenim geminorum formas esse similes, vitam atque fortunam plerumque disparem. Proclus, & Eurythænes, Lacedæmoniorum reges, gemini fratres fuerunt. At hi nec totidem annos vixerunt: anno enim Procli vita brevior fuit, multumque is fratris rerum gestarum gloria præstitit. At ego id ipsum, quod vir optimus Diogenes Chaldaicus, quasi quadam prævaricatione, concedit, nego posse intelligi. Etenim cum, ut ipsi dicunt, ortus nascentium luna moderatur eaq; animadvertant, & notent sidera natalitia Chaldaei, quæcumque lanæ juncta videantur: oculorum salta-

cissimo sensu judicant ea, quæ ratione, atque animo videre debebant. docet enim ratio mathematicorum, quam illis notam esse oportebat, quanta humilitate luna feratur, terram panè contingens, quantum absit à proxima Mercurii stella, multo autem longius à Veneris, deinde alio intervallo distet à sole, cujus lumine collustrari putatur. Reliqua verò tria intervalla infinita, & immensa: à sole ad Martem, inde ad Jovis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad calum ipsum, quod extremum, atque ultimum mundi est. Quæ potest igitur entagio ex infinito panè intervallo pertinere ad lunam, vel potius ad terram? Quid? cum dicunt id, quod iis dicere necesse est, omnes omnium ortus quicumque gignantur in omni terra, quæ incolatur, eisdem esse, eademque omnibus, qui eodem statu calii, & stellarum nati sunt, accidere nec esse esse: nonne ejusmodi sunt, ut nec calii quidem naturam interpretes istos calii nosse appareat? cum enim illi orbes, qui calum quasi medium dividunt, & ad spectum nostrum desinunt, qui à Græcis *ἡ ἀστρολογία* nominantur, à nobis finitimes rectissime nominari possunt, varietatem maximam habeant, alique in aliis locis sint, necesse est, ortus occasusque siderum non fieri eodem tempore apud omnes. Quod si eorum vi calum modo hoc, modò illo modo temperatur: qui potest eadem vis esse nascentium, cum calii tanta sit dissimilitudo in his locis quæ nos incolimus, post solstitium Cancicula exoritur, & quidem aliquot diebus: apud Troglodytas, ut scribitur, ante solstitium: ut, si jam concedamus aliquid vim calis ad eos, qui in terra gignantur, pertinere, consentendum sit illis, eos, qui nascuntur eodem tempore, posse in dissimilem incidere naturas propter calii dissimilitudinem. Quod minime illis placet, volunt enim illi, omnes eodem tempore ortos, qui ubique sunt nati, eadem conditione nasci. Sed quæ tanta dementia est, ut maximis moribus, mutationibusque calii, nihil intersit, qui ventus, qui imber, quæ tempestas ubique sit: quantum recum in proximis locis tantæ dissimilitudines saepe sunt, ut ala Tulculi, alia Romæ eventis saepe temporibus. Quod, qui navigant, maxime animadvertunt, cum in fluctibus promontoriis, ventorum mutatione: maximas saepe sentiant. Hæc igitur cum sit tum senectas, tum perturbatio calii: estne sanorum hominum, hoc ad nascentium ortus pertinere non dicere: quod non certè pertinet: illud nescio quid tenue, quod sentiri nullo modo, intelligi autem vim potest quæ à luna, ceterisque sideribus calii temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere? Quid? quod non intelligit, *seminum vim*, quæ ad gignendum, procreandumque plurimum valeat, funditus tolli, medicis erroris est? quis enim non videt, & fomas, & mores, & plerosque status, ac motus effingere à parentibus liberos? quod non contingeret, si hoc non vis, & natura gignentium efficeret, sed temperatio lunæ, calique moderatio. Quid? quod uno & eodem tempore puncto nati, dissimilem & naturam, & vitas, & calis habent: parumne declarant, nihil ad agenda vitam nascenti tempore pertinere? nisi forte putamus neminem eodem tempore ipso & conceptum, & natum, quo Alitanum. Num quis igitur talis fuit? Quid? illudne dubium est, quin multi, cum ita nati essent, ut quædam contra naturam depravata haberent, restituerentur, & corrigerentur ab natura, cum se ipsa revocasset, aut arte, aut medicina? aut quorum lioguz sic inhaerent, ut loqui non possent, ex scalpello refecta liberarentur? Multi etiam naturæ vitium meditatione, atque exercitatione sustulerunt; ut Demothenem scribit Phalereus, cum Rho dicere nequirit, exercitatione fecisse, ut planissime diceret, quod si hæc astro-

1. *Junone in gremio sedens, mammam appetens, etc.* Ita Pall. duo menses. nam certè & quart. interponunt, *mammam vitæ appetens*. S. Victoris, *videtur*, ex quo facit Galeimius Opæ. ingentiosus fortasse quædam *gertus*.

2. *Eademque tempore in loco, ubi Fortunæ nunc sit ades, mel, etc.* ER 2

membranis S. Victoris & Pall. quatuor. quippe vulgata, *Eadem tempore ubi nunc Fortunæ sita edita est, mel, etc.* præterea partem hujus commendationis ad nuntium etiam edito Petri Victoris, non etiam posterio-rem, aut tamen meo iudicio, aut verè est.

3. *Quæque quædam sortibus.* Quinque sicut codices, *et quæque nihil oportet.*

astro ingenerata, & tradita essent, nulla res ea mutare posset. Quod dissimilitudo locorum nonne dissimileis hominum procreaciones habet? quas quidem percurrere oratione facile est: quid inter Indos, & Persas, & Aethiops, & Syros differat, *coprividus animu*: ut incredibilis varietas, dissimilitudoque sit. Ex quo intelligitur pius rerarum situs, quam a longinquo tractu ad nascendum valere. Nam quod ajunt, quadringenta, & septuaginta millia annorum in *perulitandu*, experiundisque pueris, quicunq; essent nati, Babylonios potuisse fallunt. si enim esset factitatum, non esset desitum, neminem autem habemus auctorem, qui id aut fieri dicat, aut factum sciat. Videsne, me non ea dicere, quae Carneades, sed ea, quae princeps Stoicorum Panatius dixerit? ego autem etiam hoc requiro, omneisne qui Cannensis pugna ceciderunt, uno astro fuerint. Exitus quidem omnium unus, & idem fuit. Quid? qui ingenio, atque animo singulares, nam astro quoque uno? quod enim tempus, quod non innumerabiles nascuntur? at certe similis nemo Homeri. Et, si ad rem pertinet, quo modo calo affecto, compositisq; sideribus quodq; animal oriatur: valeat id necesse est etiam *in rebus inanimis*. quo quid dici potest ab iudiciis? L. quidem Tarrutius Firmianus, familiaris noster, in primis Chaldaicis rationibus eruditus, urbis etiam nostrae natalem diem repererat: ubi in Parilibus, quibus, eam a Romulo conditam accipimus. Romaeq; in iugo cum esset luna, nata esse dicebat nec ejus fas canere dicebat. O vim maximam errorum! Et tamen alius natalis dies ad vim stellarum, & luna pertinebat: fac in queto referre, ex qua affectione cali primum spiritum duxerit: nam hoc in latere, aut in caemento, ex quibus urbs effecta est, potuit valere? sed quid plura? quotidie refellectitur. Quam multa ego Pompejo, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Caesari a Chaldaeis dicta memini, neminem eorum nisi senectute, nisi domi, nisi cum elaritate esse moriturum? ut mihi permittam videatur, quemquam curare qui etiam nunc credat is, quorum praedicta quotidie videat, & eventus refelli. Restant duo divinandi genera: quae habere dicuntur a natura, non ab arte: vaticinandi, & somnandi. De quibus, Quinte, inquam si placet differamus. Mihi vero inquit, placet, his enim, quae adhuc disputasti, prioris a sententia: &, vere ut loquar, quamquam tua ne oratio confirmavit, tamen etiam mea sponte nimis suspensionem de divinatione Stoicorum sententiam judicabam: me Peripateticorum ratio magis movebat, & veterum Dicarchi, & ejus, qui nunc floret, Cratippi, qui censent esse in membris hominum *tantum oraculum* aliquid, ex quo futura praesentant, si aut *furor* deo *involatus animus*, *vel somno relaxatus*, solute moveatur, ac libere. His de generibus quid sentias, & quibus ea rationibus infirmes, audite sine velim. Quae cum ille dixisset, tum ego rursus quasi ab alio principio sum exortus dicere. Non ignoro, inquam, Quinte, te semper ita sensitisse, ut de ceteris divinandi generibus dubitares: ista duo, furoris, & somni, quae a libera mente fluere viderentur, probares. Dicam igitur, de istis ipsis duobus generibus mihi quid videatur, si prius Stoicorum rationis conclusio, & Cratippi nostri quid valeat, videro. Dixisti enim, & Chrysiptum, & Diogenem, & Antipatram concludere hoc modo. Si *svnt dñs*, neque ante declarant hominibus, quae futura sint: aut non diligunt hominibus: aut, quid eventurum sit ignorant: aut existimant nihil interesse, hominem scire, quid sit futurum: aut non credent esse suae majestatis, praesignificare hominibus, quae sit futura: aut ea ne ipsi quidem dñi significare possunt.

At neque non diligunt nos: sunt enim *benefici*, generique hominum amici: neque ignorant ea, quae ab ipsis constituta, & designata sunt: neque nostra nihil interest, scire, quae futura sunt. erimus enim *cautiores* si scimus: neque hoc alienuducunt majestate sua: nihil est enim *beneficentia* praestantius: neque non possunt futura praenoscere, non igitur dñi sunt, nec significant nobis futura: sunt autem dñi: significant ergo. Et, non, si significant futura, nullas dant nobis vias ad significationum scientiam: frustra enim significarent: neque si dant vias, non est divinatio: est igitur divinatio. O acutos homines! quam paucis verbis negotium confectum putant! Ea sumunt ad concludendum, quorum iis nihil conceditur. Conclusio autem rationis ea probanda est in qua *ex rebus non dubiu* id, quod dubitatur, efficitur. Videsne Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere solent Stoici, quem admodum, quod in natura rerum *omne* esse dicimus, id infinitum esse concluderit? *Quod finitum est*, inquit, *habet extremum*. Quis hoc non dederit? quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus, hoc quoque est concedendum. At, quod omne est, id cernitur ex alio extrinsecus. Ne hoc quidem negari potest. Nihil igitur cum habeat extremum, infinitum sit necesse est. Videsne, ut ad rem dubiam concessis rebus pervenerit? Hoc vos dialectici non fatitis: nec solum ea non sumitis ad concludendum, quae ab omnibus concedantur: sed ea sumitis, quibus concessis, nihil magis efficiatur quod velitis. Primum enim hoc sumitis. *Sunt dñi, benefici in homines sunt*. Quis hoc vobis dabit? Epicurusne, qui negat, quidquam deo, nec alieni curare, nec suis an noster Eantius, qui magno plausu loquitur, a silentiote populo? *Ego deum genus esse semper dixi, & dicitur caltem*.

Sed eos non curare opinor, quod agat humanum genus.

Et quidem, cur sic opinetur, rationem subjicit. Sed nihil est necesse dicere, quae sequuntur, tantum satis est intelligi, id sumere istos pro certo, quod dubium, controversumque sit. Sequitur porro, *Nihil deos ignorare* quod omnia sint ab iis constituta. Hic vero quanta pugna est doctissimorum hominum, negantium esse haec a diis immortalibus constituta? At *nostra interest scire*, quae eventura sint. Magnus Dicarchi liber est, nec scire ea melius esse, quam scire. Negant id esse alienum majestate deorum, & scilicet casus omnium introspicere, ut videant quid cuique conducatur. Neque non possunt futura praenoscere. Negant posse ii, quibus non placet esse certum, quid futurum sit. Videsne igitur, quae dubia sunt, ea sumi pro certis, atque concessis? deinde contorquent, & ita concludunt: *Non igitur & sunt dñi nec significant futura*, id enim jam perfectum arbitrantur. Deinde assumunt: *Sunt autem dñi*: quod ipsum non ab omnibus conceditur: *Significant ergo*. Ne id quidem sequitur, possunt enim non significare, & tamen esse dñi: nec si significant, non dare vias aliquas ad scientiam significationis. At id quoque potest, ut non dent vias homini: ipsi habeant, cur enim Tuscis potius, quam Romanis darent? Nec si dant vias, nulla est divinatio. Fac dare deos: quod absurdum est: quid refert, si accipere non possumus? Extremum est, igitur divinatio. Sit extremum effectum tamen non est, ex falsis enim, ut ab ipsis didicimus, verum effici non potest: jacet igitur tota conclusio. Veniamus nunc ad optimum virum familiarum nostrum, Cratippum. Si *svnt oculis*, inquit, non potest existere officium, & munus oculorum, possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere: qui vel semel ita est usus oculis, ut vera cerneret, is habet sensum oculorum, vera cernentium.

1. Aethiops & Syros. Editio Victorii. Aethiops Syros, neque calice
2. Videsne quod Pall. duo meliores.
3. Lina trahit. J. Pall. tres & S. Victorii talia. Loc. alius. utrumque
perulitandu. vulgato
4. Quae, furor, &c. Victorii editio & Pall. quatuor ita. sed cum
locus vox ha. in pre. editio, vix admiserim.
5. Nihil magis efficiatur. Sic Pall. quatuor. prius vulgati. efficiatur.
6. Quam niam locum V. Vou. in quo efficitur.

7. Negant id esse, &c. Lambinus haec multa interponit de suo plane
ex superfluo, quod nos damus, est Am. Pall. item editio Victorii.
8. neque aliquid deesse videtur.
9. Scilicet casus omnium introspicere. Ita videri legisse in antiquo P.
Manut. us, quomodo etiam omnia. c. Palatino sec. alius. casus omnium,
miam bene.
10. dñi, ea sumi pro certis. Haec melioribus Pall. editisque à Victorio.
11. alius sunt, ea sumere istis pro certis.

nentium. Item igitur, si sine divinatione non potest officium, & munus divinationis existare, potest autem cum quis divinationem habeat, errare aliquando, nec vera cernere: satis est ad confirmandam divinationem, semel aliquid ita esse divinatum, nihil ut fortitudo cecidisse videatur. sunt autem ejus generis innumerabilia. esse igitur divinationem confitendum est. Fessive & breviter, sed eum bis sumit quod voluit, etiam si facileis nos ad concedendum habuerit: id tamen, quod assumit, concedi nullo modo potest. Si, inquit, aliquando oculi peccent, tamen, quia recte aliquando viderint, inest in his vis videndi. Item, si quis semel aliquid dixerit, is etiam cum peccet, tamen existimandus sit habere vim divinandam. Vide, quae so, Cratippe nos, quam sint ista similia, nam mihi non videntur oculi enim vera cernentes, utuntur natura, atque sensu: animi si quando vel variando, vel somnando vera videntur, usi sunt fortuna, atque casu. Nisi forte concessuros tibi existimas eos, qui somnia pro somniis habent, si quando aliquid somnium verum evaserit, non id fortuito accidisse. Sed demus tibi istas duas *sumptiones*, ea, quae *λήμματα* appellant dialectici: sed nos Latine loqui malimus, & *presumptio* & *amen*, quam *σφόδρα* iidem vocant, non dabitur. Assumit autem Cratippus hoc modo: *Sunt autem innumerabiles praesumptiones non fortuitae*. At ego dico nullam. Vide, quanta sit controversia. Jam assumptione non concessa, nulla conclusio est. At impudentes sumus, qui, cum tam perspicuum sit, non concedamus. Quid est perspicuum? Multa vera, inquit, evadere. Quid, quod multo plura falsa? nonne ipsa *varietas*, quae est propria fortunae, fortunam, esse causam, non naturam esse docet? deinde, si tua ista conclusio, Cratippe, vera est: (tecum enim mihi res est) nonne intelligis eadem uti posse & haruspices, & fulguratores, & interpretes ostentorum, & augures, & fortilegos, & Chaldaeos? quorum generum nullum est, ex quo non aliquid, sicut praedictum sit, evaserit. Ergo aut ea quoque genera divinandi sunt, quae tu rectissime improbas: aut, si ea non sunt, non intelligo, cur haec duo sint, quae relinquis, quae ergo ratione haec inducis, eadem illa possunt esse, quae tollis. Quid verò habet auctoritatis *suor* iste, quem *divinum* vocatis, ut, quae sapiens non videat, ea videat infans, & is, qui humanos sensus amiserit, divinos affectus sit? Sibyllae versus observamus, quos illa *suor* fuisse dicitur. quorum interpretes nuper falsa quaedam hominum fama dicturus in senatu parebatur, eum, quem *ra vera regem habebamus*, appellandum quoque esse regem, si salvi esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem, & in quod tempus est? callidè enim, qui illa composuit, perfecit ut, quodcumque accidisset praedictum videretur, hominum, & temporum definitione sublati. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus alijs in aliam rem posse accommodari viderentur. Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poema declarat (est enim magis *artu*, & *diligentia*, quam

incitationis, & motus) tum verò ea, quae *ἀνδραγαθία* dicitur, cum deinceps 4 ex primis versus litteris aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennians, 5 quae Ennius fecit, id certe magis est attentum animi, quam furentis. 6 Atque in Sibyllinis 7 ex primo versus cujusque sententiae primis litteris illius sententiae carmen omne praetexitur. Hoc scriptoris est, non furentis: adhibentis diligentiam, non infanti. Quamobrem Sibyllam quidem sepositam, & conditam habeamus, ut id quod proditum est a majoribus, in ius senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad suscipiendas religiones: cum antistitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant: quem Romae post haec nec dii, nec homines esse patientur. At multi saepe vera vaticinati, ut Cassandra,

Jamque mari magno,

Eademque paulo post:

Eheu videte

Num igitur me cogis etiam fabulis credere? quae delectationis habeant, quantum volēs: verbis, sententiis, numeris, cantibus adjuventur: auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commentitis rebus adungere. Eodemque modo nec ego Publicio nescio cui, nec Martius vatibus, nec Apollinis operis credendum existimo: quorum partim ficta a perit, partim effuta temerè, numquam ne medio quidem cuiquam, non modò prudenti, probata sunt. Quid? inquires: remex ille de classe Coponii, nonne ea praedixit, quae facta sunt? Ille verò, & ea quidem, quae omnes eo tempore, ne acciderent, *timebamus*, castra enim in Thessalia castris collata audiebamus: videbaturque nobis exercitus Caesaris & audacia plus habere, quippe qui patriae bellum intulisset: & *robore*, propter vetustatem. Casum autem praedixi, nemo nostrum erat, quin timeret: sed ita, ut constantibus hominibus par erat, non aperte. Ille autem Graecus quid mirum, si magnitudine timoris, ut plerumque fit, à constantia, atque à mente, atque à se ipse discessit? quae perturbatione animi, quae, sanus cum esset, timebat ne evenirent, ea *domini* eventura esse dicebat. Utrum tandem per deos, atque homines, magis verisimile est, vesanum remigem, an aliquem nostrum, qui ibi tum eramus, me, Catonem, Varroem, Coponium ipsum, consilia deorum immortalium & perspicere potuisse? Sed jam ad te venio,

9 *O sancte Apollo qui umbilicum certum terrarum obsides, Unde superstitiosa primium 10 saeva evasit vox fera.*

Tuis enim oraculis Chrysiippus totum volumen implevit partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, et ut fit in omni oratione sapissimè; partim flexilioris, & obscuris, ut interpretes egeat interprete, & fors ipsa ad forteis referenda sit; partim ambiguis, & quae 12 ad dialecticè referenda sint. Nam cum fors illa edita est opulentissimo regi Asiae,

CROESVS HALYM PENETRANS MAGNAM PER-
VERTEY OPVM VIM:

hostium

1. Si quis semel aliquid dixerit,] Volgati in huncque diem, aliquid in divinatione dixerit. sed deleri glossulam illam auctoritate Palatini primi, ubi eius nunc volo, nec vestigium. & supra notavi, dicente idem esse quod praedicta.

2. Praesumptio tamen, quam σφόδρα,] Volgati, qui quod, sed praeter Pall. praeter S. Victoris, imò si editos à Victor o, Scumio, Camerario, sequimur; referendum esse plane praesumptio: quod item reposuimus, nisi literaliter Cicero linea sequenti.

3. Qui cum tam perspicuum sit,] Volgati, qui quod, sed praeter Pall. praeter S. Victoris, praeter Petr. Victorii adnotationem, quam praeter haec sequi poterat Camerarius ac Sturmus, quam supra.

4. Ex primis versus litteris,] Notet criticiorum exire in Pal. pr. & sec. primi, non primis.

5. QUAE ENNIUS FECIT,] Expresit quod erat in Pall. aliam ante, & Ennius, de quo 7 deator Henr. Stephanus in Sched. a mare Januarii Clari mus vir Claud. Puscaus ista haec habere pro spuris.

6. Atque in Sibyllinis,] Fortan. A Equer.]

7. Ex primo versus cujusque sententiae primis litteris illius sententiae carmen,] Pal. pr. non agnoscat, prima littera illius sententiae. & recipi-

unt sane aliquid falsi quamvis in prioribus omnia fortè nondum emaculata. Piusanus adnotat, repertum in veteri scripto, ex primis versus cujusque sententiae litteris, videndumque Dion. Halicarnasum, lib. 1. Antiq. Rom. & Eusebium in oratione ad Christianos.

8. Perspicere potuisse,] Si aut quor. libros loqui oportet, longè alia exoritur, & melior fortè sententia habet. enim S. Victoris, acced. Pall. quae: or respicere: secundus praeter ea, respicere non potuisse.

9. O sancte Apollo,] Prima littera versus expungenda potius, ut fiat trochaicus; quam ut cum Lambino retinebamus, carmine secundo contra libros: Unde haec superstitiosa.

10. Saeva evasit vox fera,] Improbior, conyiebam, saepe evasit vox fera, nunc, malo a quid non intellegere, quam indulgere de divinationi qualicunque; quam debere ingenii melioris doctrinae fuge faturis ludibrium.

11. Ut fit in omni oratione sapissimè; partim flexilioris,] Idem hario- labar, ut fit in part. flexilioris; & omisiss modis; tanquam à manu incerto a orum non taceo.

12. Ad dialecticè referenda sint,] Duo Palatini veteriores, & deservenda sint, neque aliter edidi Victorius, cujus S. Victoris liber deservenda.

hostium vim sese perversum putavit, pervertit autem suam. Utrum igitur eorum accidisset, verum oraculum fuisset. Cur autem hoc credam unquam editum Croeso? aut Herodotum cur veraciorum ducam Ennio? num minus ille potuit de Croeso, quam de Pyrho fingere Ennius? quis enim est, qui credat, Apollinis ex oraculo Pyrho esse responsum?

AIO TE ACIDA ROMANOS VINCERE POSSE. Primum Latine Apollo numquam locutus est, deinde ista sors inaudita Graecis est. prae terea Pyrho temporibus iam Apollo veros facere desierat. postremo, quamquam semper fuit, ut apud Ennium est,

— stolidum genus Aeci darum, Bellipotentis sunt magi, quam sapientipotentis:

tamen hanc amphiboliam verus intelligere potuisset, VINCERE TE ROMANOS, nihilo magis in se, quam in Romanos valere. Nam illa amphibolia, quae Croesum decepit, vel Chrypsippum potuisset fallere, haec verò ne Epicurum quidem. Sed, quod caput est, cur isto modo jam oracula Delphis non eduntur, non modò nostra aetate, sed jam diu, iam ut nihil possit esse contentius? Hoc loco cum arguentur, evanuisse aiant *vetustate vim loci* ejus, unde anhelitus ille terrae fieret, quo Pythia mente incitata oracula ederet. De vino aut fallaciam putes loqui, quae evanescent vetustate, de vi loci agitur, neque solam naturalem, sed etiam divinam: quae quo tandem vim evanuit? Vetustate, inquit. Quae *vetustas* est, quae vim divinam conficere possit? quid tam divinum autem quam afflatus ex terra mentem ita movens, ut eam providam rerum futurarum efficiat, ut ea non modò cernat multò antè, sed etiam numero verluque pronuntiet? quando autem ista vis evanuit? an postquam homines minus creduli esse coeperunt? Demosthenes quidem, qui abhinc annos propè ccc. fuit, jam tum *φιδωπι* Pythiam dicebat, ut eam à Philippo corruptam diceret quo licet exiit mare. in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non sinceri fuisse. Sed nescio quomodo isti philosophi, supersticiosi, & pèné fanatici, quidvis male videntur, quam se non ineptos. Evanuisse mavultis, & existimant esse id, quod si unquam fuisset, certè aeternum esse, quàm ea, quae non sunt credenda, non credere. Similis est error in somniis: quorum quidem defensio reperita quam longè est? *divinos animos* censent esse nostros, eosque, esse istos extrinsecus, animorumque consentientium multitudinem completum esse mundum: hac igitur mentis, & ipsius divinitate, & conjunctione cum externis mentibus, certumque sint futura. Contrariè autem antium Zeno, & quasi labi putat, atque concedere, & ipsum esse *dormire*. Jam Pythagoras, & Plato locupletissimi auctores, quo in somniis certiora videamus, praeparatos quodam cultu, atque victu proficisci ad dormiendum iubent. faba quidem Pythagorei atque abstinent: quasi verò deo cibo mens, non venter infletur. Sed nescio quomodo nihil tam absurdè dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum. Utrum igitur censem dormientium animos, & per se ne ipsos somniano moveri, an, ut Democritus censet, externi, & adventitia visione pulsati? si enim sic est, sive illo modo, videri possunt per multa somniantibus falsa proventis. Nam & *navigantibus* moveri videntur ea, quae stant: & quodam obtutu oculorum duo pro uno lucernae lumina. Quid dicam insanis, quid ebriis quàm multa falsa videantur? quòd si ejusmodi visis credendum non est, cur somniis

credatur, nescio, nam tam licet de his erroribus, si velis, quàm de somniis disputare: ut ea, quae stant, si moveri videantur, terra *motum* significare dicas, aut repentinam aliquam fugam: gemino autem lucernae lumine declarari, *disjersionem*, ac seditionem moveri. Jam ex insanorum, aut ebriorum visis innumerabilia conjectura trahi possunt, quae futura videantur. Quis est enim, qui totum diem jaculans non aliquando collinet? totas nocteis somniamus; neque ulla ferè est, quae non dormiamus; & miramur, aliquando id, quod somniamus, evadere? quid est tam incertum, quàm talorum jactus? tamen nemo est, quin saepe jactans, Venereum jaciatur aliquando, nonnumquam etiam iterum, ac tertium, num igitur, ut inepti, Veneris id fieri impulsu malumus, quàm casu dicere? quod si ceteris temporibus, falsis visis credendum non est, non video quid praecipui somni habeat, in quo valeant falsa pro veris. Quòd si ita natura paratum esset, ut ea dormientes agerent, quae somniantur: 5 alligandi omnes essent, qui cubitum irent, majores enim, quam ulli insani, efficerent motus somniantes. Quòd si *insanorum visis* fides non est habenda, quia falsa sunt; cur credatur somniantium visis, quae multo etiam perturbatiora sunt, non intelligo. an quod insanis sua visa conjectori non narant, narant qui somniaverunt? Quare etiam, si velim scribere quid, aut legere, aut canere vel voce, vel fidibus, aut geometricum quiddam, aut Pythagoricum, aut dialecticum: explicare, somniumne expectandum sit, an *ars adhibenda*, sine qua nihil earum rerum nec fieri, nec expediti potest? Atqui, ne si navigare quidem velim, ita gubernarem, ut somniaverim, praesens enim poena sit. Quae igitur convenit, aegros à conjectore somniorum potius, quàm à medico petere medicinam? an Aesculapius, an Serapis potest nobis praescribere *per somnium* curationem valetudinis; Neptunus gubernantibus non potest? & si sine medico medicinam dabit Pinerus; Musae scribendi, legendi, ceterarum artium scientiam somniantibus non dabit? At si curatio daretur valetudinis, haec quoque, quae dixi darentur, quae quoniam non dantur, medicina non datur, quae sublata, tollitur omnis auctoritas somniorum. 6 Sed haec quoque in promptu fuerint: nunc interiora videamus. Aut enim divina vis quaedam, consulens nobis, somniorum significationes facit: aut conjectores ex quadam convenientia, & conjunctione naturae, quam vocant *συμπυθεσιας*, quid cuique rei conveniat, ex somniis, & quid quaeque rem sequatur, intelligunt: aut eorum neutrum est, sed quaedam *observatio constans*, atque diuturna est, cum quid visum secundum quietem sit, quid evenire, & quid sequi solet. Primum igitur intelligendum est, nullam vim esse divinam effectricem somniorum. Atque illud quidem perspicuum est, nulla visa somniorum proficisci à numine deorum, nostra enim causa diti id faceret, ut providere futura possemus. Quotus igitur est quisque, qui somniis pateat? qui intelligat? qui meminerit? quàm multi verò, qui *consequuntur* eamque superstitionem imbecilli animi, atque anilis putent? quid est igitur, cur his hominibus consulens deus, somniis moneat eos, qui illa non modò cura, sed ne memoria quidem digna ducant? Ne enim ignorare deus potest, quae mente quisque sit: nec frustra, ac sine causa quid facere, dignum deo est: quod abhorret etiam ab hominis constantia. Ita si pleraque somnia aut ignorantur, aut negliguntur; aut nescit hoc deus, aut frustra somniorum significatione utitur. Sed horum neutrum in deum cadit, nihil igitur à deo somniis significari latendum est. Illud etiam requiro, cur,

Kkkk si d'us

1. *Id jam dicitur jam ut nihil.* Metuo ne locus male laborerit in editione, sique visio quam habetur nam Pal. pr. & tere sed *jam diu* tantum modo jam ut nihil, neque aliter quarens, nisi quod adhuc infirmitas, sed etiam *jam diu*. S. Victor: *sed jam diu tantum modo ut nihil*, & Victor: *ut visio sed jam diu, ut nihil*.
2. *Per se ne ipsi.* Vulgati per se meti per, sed altum est in Pall. in exemplar S. V. Victoris & editione Victoriana.
3. *Non aliquando collinet.* Ita Pall. omnes S. Victoris, sed haec facie

centinet. sic in isdem *Insanantibus* vilas pro *Insanantibus*.
4. *Totas noctes somniamus.* &c. Confirmit hanc lectionem Pall. Muretus tamen lib. vi. Var. lect. c. 6. emendat. *in ut illis dormiamus*, &c. quae non somniamus, quod statim mare post Lamb.
5. *Alligandi omnes essent.* Pal. prim. non habet *essent*, neque eo adeo eget sententia.
6. *Sed haec quoque in promptu fuerint.* Illud fuerit redonavi Tull. o. flagrantibus Pall. quart. S. Victor. & edit. Victoriana. 1. 479

si deus ista visa nobis providendi causa dat, non vigilantibus potius det, quam dormientibus. Sive enim extensus, & adventitius pulsus animos dormientium commovet, sive per se ipsi animi moventur, sive quæ causa alia est, cur secundum quietem aliquid videre, audire, agere videamus, eadem causa vigilantibus esse poterat: idque si nostra causa dii secundum quietem facerent, vigilantibus idem facerent; præterim cum Chryppus, Academicos refellens, permulto clariora, & certiora esse dicat, quæ vigilantibus videantur, quam quæ somniantibus. Fuit igitur divina beneficentia dignus, cum consuleret nobis, clariora visa date vigilantibus, quam obscuriora per somnium, quod quoniam non sit, somnia divina putanda non sunt. Jam vero quid opus sit circuitione & amfractu, ut sit utendum in terperibus somniorum potius quam directio? deus inquit dem nobis consulebat, HOC FACITO, HOC NE FECERIS, diceret? idque visum vigilantibus potius, quam dormientibus daret? jam vero quis dicere audeat, vera omnia esse somnia? ALIQUOT SOMNIA VERA, inquit Ennius; SED OMNIA NON EST NECESSARIE. Quæ est tandem ista distinctio? quæ vera quæ falsa? h. ber? & si vera à deo mittuntur, falsi unde nascuntur? nam si ea quoque divina, quid incongruentius deo quid inficitius autem est, quam menteis mortalium falsis & mendacibus visis concitare? sin vera visa divina sunt; falsa autem & inania, humana quæ tui ista designandi licentia, ut hoc deus, hoc natura fecerit potius, quam aut omnia deus, quod negatis, aut omnia natura? quod quoniam illud negatis hoc necessitas ostendendum est. Nam ut n. eam dico, qua numquam animus insistentis agitatione, & motu esse vacuus potest. Is cum languore corporis, nec membris uti, nec sensibus potest, incidit in visa varia, & incerta ex reliquis, ut ait Aristoteles, in hærentibus, earum rerum, quas vigilans gesserit, aut cogitavit: quarum perturbatione mirabiles interdum existunt species somniorum. Quæ si alia vera, alia falsa: qua nota inter noscuntur, scire tanquam velim. Si nulla est, quid istos interpretes audiamus? sin quæpiam est, & a vero audire, quæ sit. Sed hærebunt, venit enim jam in contentionem, utrum sit probabilis DEORUM IMMORTALIUM, rerum omnium præstantia excellentis, concutiar omnium mortalium, qui ubique sunt, non modo lectos, verum etiam grabatos, & cum iterrentis aliquos viderint, objicere his visa quædam tortuosa, & obscura, quæ illi exterit somnio ad conjecturam manè deferant; an natura fieri, ut mobiler animus agitur, quod vigilans videt, dormiens videre videatur, utrum philosophia dignus, sagarum superstitione ista interpretari an explicatione naturæ: ut si jam fieri possit conjectura vera somniorum, tamen isti qui proficiuntur, eam facere non possint: ex levissimo enim & indoctissimo genere constant. Stoici autem tui negant quemquam, nisi sapientem, divinum esse posse. Chryppus quidem divinationem desinit his verbis, *visu cognoscens, & videntem, & explicantem signa, quæ à diis hominibus portendantur: officium autem esse eius, prænoscere, dei erga homines mente qua sint quidque significant, quemadmodumque ea procurentur, atque experientur. Idemque somniorum conjecturam desinit hoc modo. Esse vim cernentem, & explanantem, quæ à diis hominibus significentur in somnia. Quid ergo, ad hæc mediocri opus est præsentia, an & ingenio præstanti, & eruditione perfecta? talem autem cognovimus neminem. Vide igitur, ne, etiam si divinationem tibi esse concessero, quod numquam faciam, neminem tamen divinum reperire possimus. Quis autem ista mens est deo-*

rum, si neque ea nobis significant in somnis, quæ ipsi per nos intelligamus, neque ea, quorum interpretes habere possimus? similes enim sunt dii, si ea nobis objiciunt, quorum nec scientiam, nec explanatorem habeamus tamquam si Pœni, aut Hispani in senata nostro loquerentur sine interprete. Jam vero quod pertinent obscuritates, & ænigmata somniorum? intelligi enim à nobis dii velle debebant ea, quæ nostra causa nos mœnerent. Quid? poeta nemo, nemo phycus obscurus? ille vero nimis etiam obscurus Euphorion, at non Homerus. Uter igitur nimis etiam obscurus Euphorion, at non Homerus. Uter igitur nimis etiam obscurus Euphorion, at non Homerus. Uter igitur nimis etiam obscurus Euphorion, at non Homerus.

Terrigenam, herbigradam domi-poriam, sanguine cassam,
potius quam hominum more cochleam, dicere. Namque Pacuvianus Amphion,

Quadrupes tardigrada, agriflu hirciuta aspera,
Capit: brevis, service anguina, adspersu truci,
Everserata manna, tum animati sono

cum dimisset obscurus, tum Attici respondent: Non intelligimus, nisi aperta dixeris. At ille uno verbo, *Tesudo*. Non potueras hic, igitur a principio, cathartica, dicere? Detert ad conjecturam quidam, somnia se, ovum pendere: est fascia lecti tui cubicularis. Est hoc in Chryppii libro somnium. Respondit conjector thesaurum delossum esse sub lecto fodit: inventi auri aliquantum, idque circumdatum argento, misit conjectori quantum visum est de argento. Tum ille, *nihilna*, inquit, *de vitello*? id enim ei ex ovo videbatur aurum declarare; re ipsam, argentum. Nemo igitur umquam alius ovum somnia vitæ? hic nescio qui thesaurum solus invenit? quam multi inopes, digni præfatis deorum, nullum somnio ad thesaurum rependum admonentur? quam autem ob causam tam est obscure admonitus, ut ex ovo nasceretur thesauri similitudo potius, quam aperte thesaurum quærere juberetur. sicut aperte Simonides vetitus est navigare? Ergo obscura somnia, & minime consentanea majestati deorum. Ad aperta, & clara veniamus, quale est de illo interfecto à capone Megaris: quale de Simonde, qui ab eo, quem humanat, vetitus est navigare: quale etiam de Alexandro: quod à te præteritum esse miror: qui, cum Ptolemæus, familiaris ejus, in prælio solo venenato lectus esset, eque vulnere summo cum dolore moretetur: Alexander assidens, somno est consopitus. Tum secundum quietem visus ei dicitur draco is, quem mater Olympias alebat, radiculam quæreret, qua inquit dicere, quo illa loci nasceretur, (neque is longe aberat ab eo loco) ejus autem esse vim tantam, ut Ptolemæum facillè sanaret. Cum Alexander experrectus narraisset amicis somnium, emisisse qui illam radiculam quæreret, qua inventa, & Ptolemæus sanatus dicitur, & multi milites, quæ erant eodem genere teli vulnerati. Multa etiam sunt à te ex historiis prolata somnia, maris Phalaridis, Cyri superioris, matris Dionysii, Pœni Hamilcaris, Annibalis, P. Decii: pervulgatum jam & illud de præfule: Gracchi etiam: & recens Cæcilia, Balearici filia, somnium. Sed hæc æterna, ob eoque causam ignota nobis sunt: nonnulla etiam ficta fortasse quis enim auctor istorum? de nostris somniis quid habemus dicere, tu de mæro me & equo ad ripam? ego de Mario tum fascibus laureatis me in suum deduci jubente monumentum? Omnium somniorum Quinte, una ratio est, quæ per deos immortalis, videamus ne nostra superstitione, & depravatione superetur. Quem enim tu Marium visum à me putas? Speciem, credo, ejus, & imagi-

1. *Avi audire*: Pall. omnes veteri modo ser dend, habeo.
2. *Neque explanatorem*: S. eplar que Palæ notum, neque secus editio V. Cor. v. viginta explanatorem.
3. *Pœni enim Amphion*: Recepta lecto Amphion, sed alterum restat in libro S. V. Coris. in Pal. prim. ac sec. denique in editis ab V. C.
4. *Minime venenato mæro*: in Pal. & S. V. Coris, omis-

so fuis, quod in omnibus publicatis.
5. *Illud de præfule*: ad jam primum redditur Cicero, inventum in Palatinis qua: uor & aodice S. V. Coris, alæ omnes editiones præfule, supra etiam erat in Pal. pr. & S. V. Cor. copy. non enq. sed tamen tanti non erat ut textum immutaretur.

imagines, ut Democrito videtur. Unde profectam imaginem? à corporibus enim solidis, & à certis figuris vult dicere imagines, quod igitur Marti corpus erat? Ex eo, inquit, quod fuerat. plena sunt imaginum omnia. ista igitur me imago Marti in campum Atinatem persequatur, nulla enim species cogitari potest, nisi pulsa imaginum. Quid ergo? istæ imagines ita nobis dicto audientes sunt, ut simul atque velimus accurrant? etiamne earum rerum, quæ nullæ sunt? quæ est enim & forma tam inusitata, tam nulla, quam non sibi ipse animus possit effingere? ut, quæ numquam vidimus, & ea tamen informata habeamus, oppido nam sitas, hominum figuras. Num igitur, cum aut muros Babilonis, aut & Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? Omnia igitur, quæ volumus, nota nobis esse possunt, nihil est enim de quo cogitare nequeamus. Nulla ergo imagines obrepunt in animos dormientium extrinsecus, nec omnino fluunt illæ: nec cognovi quemquam, qui maiore auctoritate nihil diceret. *anxiorum est ea vis, eaq; nota, ut vigeant vigilantes, nullo adventitio pulsu, sed suo motu, incredibili quadam celeritate.* Hi cum sustinentur membris, & corpore, & sensibus, omnia certiora cernunt, cogitant, sentiunt. cum autem hæc subtracta sunt, desertusque animus languore corporis, tum agitur ipse per se, itaque in eo & formæ versantur, & actiones: & multa audiunt, multa dici videntur. Hæc scilicet imbecillo, remissoque animo, multa omnibus modis confusa, & variata versantur, maximeque reliquæ earum rerum moventur in animis, & agitantur, de quibus vigilantes aut cogitavimus, aut egimus: ut mihi temporibus illis multum in animo Martius versabatur, recordanti, quæ ille gravem suum casum magnopere, quàm constanti tulisset. Hanc credo causam de illo somnandi fuisse. Tibi autem de me cum sollicitudine cogitanti subito sum visus emeris de flumine, inerantem in utriusque nostrum animis, *vigilantium cogitationum vestigia.* At quædam adjuncta: ut mihi de monumento Marti: tibi, quoddam equus, in quo ego vehebar, mecum una deversus mihi apparuit. An tu censes ullam anam tam delitam futuram fuisse, ut somniis crederet, nisi ista casu omninoquam, fortè temerè concurrerent? Alexandro draco loqui visus est. Potest omnino hoc esse falsum, potest verum: sed utrum sit, & non esse mirabile, non enim audivit ille draconem loquentem, sed est visus audire: & quidem, quo majus sit, cum radice ore teneret, locutus est. *sed modò est magnus somnians.* Quæro autem cur Alexandro tam illustre somnium, tam certum, nec huic eidem aliis, nec multa ceteris. Mihi quidem, præter hoc Mariamum, nihil sanè, quod meminertim. Frustrà igitur consumitur tot noctes tam longa in ætate. Nunc quidem propter intermissionem forensis operæ & lucubrationes detraxi, & meditationes addidi, quibus uti antea non solebam: nec tam multam dormiens, ullo somnio sua admonitus, tanti profectum de rebus: nec mihi magis usquam videor, quam cum aut in toto magistratus, aut in curia senatum video, somnare. Et enim ex divisione hoc secundum est, quæ est continuatio, conjunctioque naturæ (quam, ut dixi, vocant *operta Secus*) ejusmodi, ut thesaurus ex ovo intelligi debeat? nam medici ex quibusdam rebus & advenientis, & celeritatis *notas* intelligunt: nonnullæ etiam valitudinis

significationes, ut hoc ipsum, *pleni, anelli, vestitus* ex quodam genere somniorum intelligi posse dicuntur. Thesaurus vero & hereditas, & honos, & victoria, & multa generis ejusdem qua cum somniis naturali cognatione junguntur? Dicitur quidam, cum in somnis complexu Venerio jungetur, calculos eiecisse. video sympathiam, visum est enim tale obiectum dormienti, ut id, quod evenit, *natura vis*, non opinio erroris effecerit. Quæ igitur natura obtulit illam speciem Simonidi, à qua vetaretur navigare? aut quid naturæ copulatum habuit Alcibiadis, quod scribitur, somnium? qui paulo ante interitum, visus est in somnis amica esse amictus amiculo. Is cum esset projectus inhumatus, ab omnibusque desertus jaceret: amica corpus ejus texit suo pallio. Ergo hoc inerat in rebus futuris: & causas naturalis habebat: an, & ut videretur, & ut eveniret, cæsus effecit? Quid? ipsorum interpretum conjecturæ, nonne magis ingenia declarant eorum, quàm vim, consensumque naturæ? Cursor ad Olympia proficisci cogitans, visus est in somnis *curru quadrupedum vehi*, manè ad conjectorem. At ille, Vinctes, inquit, id enim celeritas significat, & vis equorum. Post idem ad Antiphontem. Is autem, Vincare, inquit, necesse est. An non intelligis quatuor ante te cucurrisse? Ecce alius cursor: atque horum somniorum & talium plenus est Chryssippi liber, plenus Antipatri, sed ad cursores redeo, ad interpretem detulit, *agilem se in somniis visum esse saltum*. At ille, Vicisti, ista enim avi volat nulla vehementius. Huic equidem Antipho, Baro, inquit, te victum esse non vides? ista enim avis infestans alias aves & agitans, semper ipsa postrema est. Perere quædam matrona cupiens, dubitans esse tunc prægnans, visa est in quiete *obsignatam habere naturam*, & retulit. Negavit eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse: At alter, prægnantem esse dixit. Nam inane obsignari nihil solet. Quæ est ista ars conjectoris, eludentis ingenio? an ea, quæ dixi, & innumerabilia, quæ collecta habent Stoici, quidquam significant, nisi accumen hominum, ex similitudine aliqua, conjecturam modò huc, modò illuc ducentium? Medici signa quædam habent ex venis, & ex spiritu ægroti: multisque ex aliis futuræ præsentunt. Gubernatores cum exultantibus lorigines viderint, aut delphinos se in portum conjicientis, *tempus pacem significari* putant. Hæc ratione explicari, & ad naturam facile revocari possunt: ea vero quæ paulo ante dixi, nullo modo. At enim *observatio disturna*, hæc enim pars una restat) notandis rebus hæc iterum. An tandem somnia observari possunt? quomodo modo: sunt enim innumerabiles varietates. Nihil tam præpòtere, tam inconditè, tam monstruosè cogitari potest, quod non possimus somnare. Quo modo igitur hæc infinita, & semper nova aut memoria complecti, aut observando notare possumus? Astrologi motus *stellarum* notaverunt, inventus est enim ordo in iis stellis, qui non putabatur. cedo tandem, qui sit ordo, aut quæ concursatio somniorum? quo modo autem distingui possunt vera somnia à falsis, cum eadem & aliis aliter evadant, & iisdem non semper eodem modo? ut mihi mirum videatur, cum *mendax hominis, ne verum quidem dicenti credere soleamus*, quo modo isti, si somnium verum evadit aliquid, non ex multis potius uni fidem derogant, quàm ex uno innumerabilia confirmant. Si igitur neque

1. *Et inquit quod fuerat.* Rectè Pal. tamen pr. fuerat. sec. fuerat.
 2. *Formam vestitus.* Non displicet quod est in Pal. prim. vestitus.
 3. *Esset infirmata.* Est à Pall & Victorii editione. aliz firmata.
 4. *Victoris liber in se nota.*
 5. *Hic inquit agitur, imago illorum.* Pal. pr. agitur, unde fortè non male Pal. cert. & quart. agitur cogitans, imago, sicque etiam V. Venerii liber sed bene habet vulgata.
 6. *Novis mirabilis.* Est à Pall. tribus & S. Vici. item editione Victorii vulgata.
 7. *Propheta igitur non sumpta tot mittere.* Pal. pr. sine præpositione, sumpta, & vitæ est ut non sic scripserit Cicero.
 8. *Quæ est ista ars conjectoris.* Pal. pr. habet amplius, & iudicio secessit et sic non ita semper, aliquid coram eo jactat.

aliter Pal. pr. & sec. nam tert. heic multos est, quartus verò vocem illam inusitatum omisit: quam tamen etiam in scriptis suis reperit Victorius. Vulgatis Antipho, Tu verò, inquit, insulse.
 8. *Repletur.* Ita libri nostri, inepte igitur Lambinus interponit ad sententiæ participium de suo, ad conjectorem restat. satis subintelligitur.
 9. *Nam inane obsignati.* Non male forsitan pr. & quart. nam & inane obsignati.
 10. *Quæ est ista ars conjectoris.* Pall. non agnoscunt ista, neque habetur in Victoriana.
 11. *Et iisdem non semper eodem modo.* Pal. pr. habet amplius, & iudicio secessit et sic non ita semper, aliquid coram eo jactat.

neque deus est effector somniorum, neque naturæ societas ulla cum somniis, neque observatione inveniri potuit scientia: effectum est, ut nihil prorsus somniis tribuendum sit: præsertim cum illi ipsi, qui ea vident, nihil divinent: ii, qui interpretantur, conjecturam adhibeant, non naturam: CAS vs autem innumerabilibus pænè faculis in omnibus plura mirabilia, quàm in somniorum visis effecerit: neque conjectura, quæ in varias partes duci potest, nonnumquam etiam in contrarias, i quidquam sit incertius. Explodatur hæc quoque somniorum divinatio pariter cum ceteris. nam ut verè loquamur, *superstitio* susa per gentes, oppressit omnium ferè animos, atque hominum imbecillitatem occupavit. quod & in iis libris dictum est, qui sunt de natura deorum: & hac disputatione id maximè egimus. multum enim & nobismet ipsis, & nostris profuturi videbamur, si eam funditus sustulissetimus. Nec verò (id enim diligenter intelligi volo) *superstitio* tollenda religio tollitur. Nam, & MATIURVM INSTITUTA tueri factis, cætemoniisque retinendis, sapientis est: & esse præstantem aliquam, æternamque naturam, & eam suspiciendam, admirandamque hominum generi, pulchritudo mundi, ordoque rerum cælestium cogit confiteri. Quamobrem ut religio propaganda etiam est, quæ est iuncta cum cognitione naturæ: sic *superstitio* 2. *stirpes omnes ejcienda*, inquit enim, & urget, 3. & quocumque te vereris, persequitur; si ve tu vatem, si ve tu

omen audieris; si ve immolaris, si ve avem aspexeris; si Chaldaum, si haruspicum videris; si fulserit, si tonuerit, si tactum aliquid erit de cælo, si ostenti simile natum, factumve quippiam: quorum necesse est plerumque aliquid eveniat: ut nunquam liceat quieta mente consistere. *Perfugium* videtur omnium laborum, & sollicitudinum esse somnus, at ex eo ipso plurimæ curæ, metusque nascuntur, qui quidem ipsi per se minùs valent, & magis contemnerentur, nisi somniorum patrocinium philosophi susceperissent, nec ii quidem contentissimi, sed in primis acuti, & consequentia, & repugnantia videntes: qui prope jam absoluti, & perfecti putantur, quorum licentiæ nisi Carneades resistisset, haud scio, an *soli jam philosophi* judicarentur, cum quibus omnis ferè nobis disceptatio, contentioque est, non quod eos maximè contemnamus: sed quod videntur acutissimè sententias suas, prudentissimeque defendere. Cùm autem proprium sit Academiæ, iudicium suum nullum interponere, ea probare, quæ simillima veri videntur, conferre causas, & quid in quamque sententiam dici possit, expromere, nulla adhibita sua auctoritate, *iudicio audientium relinquere integrum*, ac liberum: tenebimus hanc consuetudinem à Socrate traditam: eaque inter nos, si tibi, Quinte frater, placebit, quàm scriptissimè utemur. Mihi verò, inquit ille, nihil potest esse jucundius. Quæ cum essent dictæ, surreximus.

1. *Quidquam sit incertius.* Pal. pr. *certius*, quod fortan referendum ad *casum*, ut conjectura quæ sit certa ac casus; hoc est incertissima. sed cum reliqui codd. ei non adhibentur, non est quod librario unum cum tribuamus.

2. *Stirpes omnes ejcienda.* Sic mss. nostri, sed more suo, unica litera *ejcienda* frustra alii conjecturis operantur. quippe *ejcienda* stirpes jam an ea evulsi sint extractæque radicibus oportet; quo ipso, nunquam certe renascuntur si tamen quæ d. morandum, malim *ejcenda sunt*, quomodo locus noster sine libri tit. Tulcul. quæst. pro quo tamen

vulgata elidenda.

3. *Et quocumque te vereris.* Haud aliter hoc usque cusi, sed num recte? Pall. enim quatuor & liber S. Victoris nulla litera variante præterunt, & quære, *Quintus vereris*. loqui verò Cicero cum fratre suo Quinto, satis constat. verum vident Senatus Criticus, ego festino.

4. *Cum autem proprium sit Academiæ.* Pal. tert. & S. Victoris non habent: voculam *proprium*, sed cum refert in aliis illis nostris mssibus, nihil ei adhuc moveo controversiam.

M. TULLII CICERONIS
DE
F A T O,
LIBER SINGVLARIS.

Deest principium.

1. *Quia* pertinet ad mores, quos ¶ illi vocant, nos eam partem philosophiæ, de moribus appellare solemus; sed decet augmentem linguam Latinam, & nominare *moralium* explicanda; vis est ratioque enuntiationum, quæ Græci ¶ vocant, quæ de re futura cum aliquid dicunt, atque eo, quod possit fieri, aut non possit, quam vim habeant, obscura questio est: 3. quam ¶ Philosophi appellant: totaque est logicæ; quam *rationem disserendi* voco. Quod autem in aliis libris feci, qui sunt de natura deorum; itemque in iis, quos de divinatione edidi, ut in utramque partem perpetua explicaretur oratio, quo factilius id à quoque probaretur, quod cuique maximè probabile videretur, in id hæc disputatione de fato, casus quidam, ne facerem impedit. Nam cum essem in Puteo

lano, Hirtiusque; noster, consul designatus, iisdem in locis, vir nobis amicissimus, & iis studiis, in quibus nos à pueritia viximus, deditus: multum unà eramus; maximè nos quidem exquirentes ea consilia, quæ ad pacem, & ad concordiam civium pertinerent. cum enim omnes post interitum Cæsaris novarum perturbationum causa quæri viderentur, hisque esse occurrendum putaremus: omnis ferè nostra in iis deliberationibus consumebatur oratio; idque & sæpe aliàs, & quodam liberiore, quàm solet, & magis vacuo ab interventoribus die, cum ille ad me venisset primò illa, quæ erant quotidiana, & quasi legitima nobis, 4. de pace, & de otio. Quibus actis, Quid ergo? inquit ille, quoniam oratorias exercitationes non tu quidem, ut spero, reliquisti, sed certè philosophiam illis anteposuisse, possumne

1. *Quia pertinet ad mores, quos illi vocant.* Est à mss. nostris; si mav. q. dudum editione sua Petrus V. Palatinus ego usus sum r. bus. Gulielmus variantes lectiones adscripsit marginibus, è libr. S. Victoris. Francisci Pithæi, & Francisci Fabricii, vulgata lectio habet, quæ ¶ Græci vocant.

2. *Appellat moralium.* Pal. sec. & S. Victoris, *moralium*, quod, quamvis non probem, i. buit tamen ind. care, quippe secundus ille noster, quancvis est pretio, præ aliis duobus quibus utor.

3. *Quam Philosophi appellant.* Dictionem *Philosophi* reddimus auctor. fide Pall. & P. atque S. V. ex huiusque editione sua Victoris, infinitæ & incred. blis diligenti vir.

4. *De pace & otio. Quibus actis.* Quæst. Hæc est lectio Pal. prim. editionisque Victoris, & aliorumque. nam ceteri mss. *Quibus accipit*. omnes tamen omiserant illa vulgata, *disputans*; quæ in Lambinianis ac Brucianis.